

Varning – desinformation!

Allmänhetens syn på psykologiskt försvar

OLA SVENONIUS

FOI-R--5264--SE

MARS 2022

Ola Svenonius

Varning – desinformation!

Allmänhetens syn på psykologiskt försvar

Titel	Varning – desinformation! – Allmänhetens syn på psykologiskt försvar
Title	Warning – disinformation! – Public attitudes towards psychological defence
Rapportnr/Report no	FOI-R--5264--SE
Månad/Month	Mars
Utgivningsår/Year	2022
Antal sidor/Pages	43
ISSN	1650-1942
Kund/Customer	Myndigheten för psykologiskt försvar
Forskningsområde	Krisberedskap och civilt försvar
FoT-område	Inget FoT-område
Projektnr/Project no	B1041
Godkänd av/Approved by	Malek Finn Khan
Ansvarig avdelning	Försvarsanalys

Bild/Cover: Bezav Mahmod/Försvarsmakten och författaren

Detta verk är skyddat enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk, vilket bl.a. innebär att citering är tillåten i enlighet med vad som anges i 22 § i nämnd lag. För att använda verket på ett sätt som inte medges direkt av svensk lag krävs särskild överenskommelse.

This work is protected by the Swedish Act on Copyright in Literary and Artistic Works (1960:729). Citation is permitted in accordance with article 22 in said act. Any form of use that goes beyond what is permitted by Swedish copyright law, requires the written permission of FOI.

Sammanfattning

Denna rapport redogör för resultaten från en enkätundersökning om informationspåverkan och psykologisk försvar som Statistiska Centralbyrån (SCB) utförde på uppdrag av Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) under våren 2020. I rapporten presenteras en statistisk analys av dataunderlaget med syfte att göra resultaten tillgängliga för allmänheten.

I enkäten fick respondenter ta ställning till fyra olika typer, från A till D, av bemötande av vad som föreföll vara falsk eller vilseledande information på sociala medier. I typ A-bemötandet använde sig den bemötande aktören av humor eller satir för att underminera trovärdigheten i inläggets budskap. Typ B konfronterade mottagaren med en visuell varning för att denne skulle uppmärksammas på att innehållet kunde vara vilseledande eller till och med utgöra desinformation. Ett faktabaserat svar eller korrigering av de falska påståendena gavs i typ C. Typ D-bemötandet innebar att myndigheten betonade vikten av källkritik och försökte öka medvetenheten om att vilseledning pågick.

Resultaten visar att studiepopulationen hade högst förtroende för bemötandet i typ C och D. Medborgarnas förväntningar på myndigheter är att de ska kommunicera seriöst och transparent för att inge förtroende. I slutsatserna diskuteras behovet av ytterligare forskning med specifika målgrupper och realtidsundersökningar av verkligt beteende, vilket kan producera mer exakta resultat.

Nyckelord: psykologiskt försvar, informationspåverkan, bemötande, vilseledande information, desinformation, sociala medier.

Summary

This report presents results from an opinion survey on information influence and psychological defence carried out by the Swedish Defence Research Agency (FOI) and Statistics Sweden (SCB), during spring 2020. The survey tested four different variants of countering misinformation on social media platforms. This report provides univariate statistical analysis of the survey's results in order to make these accessible to the public.

Initially, respondents were presented with four fictitious social media posts, constructed for the survey. Two of these were later corrected by a fictive state agency in four different ways: Type A correction used humour or satire to reduce the credibility of the misinformation. Type B correction provided only a visual warning that the content may consist of disinformation. Type C correction provided a fact-based response to the content, and type D emphasised the importance of source criticism and awareness. Type C and D corrections were most appreciated. This highlights the expectation on authorities to communicate objectively and in a transparent way. The results show the need for further research on different audiences that could provide more specific results as could real-time cognitive experiments.

Keywords: psychological defence, information influence, misinformation, disinformation, social media.

Innehållsförteckning

Tabellförteckning.....	6
Förord	7
1 Inledning	8
1.1 Problembakgrund	8
1.2 Forskningsansatser på området.....	9
1.3 Syfte och frågeställningar	10
2 En enkät om informationspåverkan och psykologiskt försvar.....	11
2.1 Urval och bortfall.....	11
2.2 Frågeformuläret	14
2.2.1 Fokus på vilseledande information	14
2.2.2 Åsikter om informationspåverkan och psykologiskt försvar	14
2.2.3 Åsikter om faktagranskning och informationsinsatser	15
2.2.3.1 Experimentets utformning	15
2.2.3.2 Fyra typer av granskning.....	16
2.3 Om framställningen av resultaten.....	16
3 Åsikter om informationspåverkan och psykologiskt försvar.....	17
4 Åsikter om faktagranskning och informationsinsatser	20
4.1 Fiktiva vilseledande inlägg.....	20
4.1.1 Nato.....	20
4.1.2 Kungahuset	20
4.1.3 Genmodifierade grödor (GMO).....	20
4.1.4 Hedersvåld	20
4.1.5 Inläggets trovärdighet	23
4.1.6 Handlingsalternativ för individen.....	23
4.2 Fyra typer av bemötande.....	24
4.2.1 Typ A: Påpekar falsk information med humor eller ironi	24
4.2.2 Typ B: Stämpel "Varning: Desinformation!"	25
4.2.3 Typ C: Saklig framställning	27
4.2.4 Typ D: Betonar vikten av källkritik.....	28
4.3 Reaktioner på olika typer av rättelser	30
4.3.1 Rättelsens trovärdighet	30
4.3.2 Syn på sakfrågorna.....	31
4.3.3 Handlingsalternativ för individen.....	34
4.3.4 Acceptans för rättelserna.....	35
4.3.5 Acceptans för statligt ingripande inom ramen för det psykologiska försvaret.....	37
5 Diskussion	39
6 Referenser.....	41

Tabellförteckning

Tabell 1. Beskrivning av objektsbortfall	11
Tabell 2. Svarsfrekvenser och procentandelar för vikt för Sverige att ha ett psykologiskt försvar	17
Tabell 3. Svarsfrekvenser och procentandelar för huruvida det psykologiska försvaret får användas i fredstid	18
Tabell 4. Svarsfrekvenser och procentandelar för vikt av informations-påverkan	19
Tabell 5. Deskriptiv statistik för trovärdighet hos inläggen	23
Tabell 6. Deskriptiv statistik för trovärdighet hos olika typer av rättelser	31
Tabell 7. Acceptans av rättelsen hos respondernterna	37
Tabell 8. Svarsfrekvenser och procentandelar för acceptans för myndighetskorrigeringar	38

Förord

Denna rapport är resultatet av ett forskningsprojekt vid FOI på uppdrag av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB). Projektets titel är *Mythbusting i en ding ding värld? En studie om informationskrigets mikropraktiker*. Titeln anspelar dels på tv-programmet ”Mythbusters” som har visats från och till under 2000-talet, dels på satirtidskriften ”En ding ding värld” som gavs ut i Sverige under 1990-talet och som innehöll allehanda falska nyheter och påhittade berättelser. Projektet utfördes vid FOI och Stockholms universitet under ledning av rapportförfattaren. Under projektets gång har omvärldssituationen förändrats och den färdiga rapporten överlämnas därför inte till MSB utan till den nybildade Myndigheten för psykologiskt försvar.

Den ursprungliga projektplanen innehöll inte någon enkät rörande den svenska befolkningens uppfattning. Istället skulle faktagranskande enheters beslut i om vad som skulle granskas – förstått som säkerhetspolitiska ”mikropraktiker” – granskas med särskilt fokus på EU:s utrikestjänsts faktagranskningsenhet *East Stratcom Task Force*. Detta visade sig vara svårt och förhindrades dessutom av covid-19-pandemin. Redan under 2019 tillsköt FOI medel för att utföra en enkätundersökning. Den föreliggande undersökningen baseras på den omvärldsanalys och den forskningsöversikt som utfördes inom ramen för Mythbusting-projektet. Datainsamlingen sammanföll med utbrottet av covid-19-pandemin i Sverige, vilket ledde till att rapportens publicering senarelades. Denna rapport utgör en del av Mythbusting-projektets resultat.

Jag vill tacka respondenterna som svarade på FOI:s och SCB:s enkät under de svåra månaderna under pandemin våren 2020. Jag vill även tacka uppdragsgivaren för möjligheten att utföra denna forskning.

Ola Svenonius

Projektledare, FOI

Kista, den 22 februari 2022

1 Inledning

Informationspåverkan, desinformation, vilseledning och falska nyheter; dessa begrepp har fått stor uppmärksamhet både i Sverige och internationellt under de senaste åren. Inte minst i början av 2022 då vilseledande information florerade som relaterade till både den svenska socialtjänsten och senare det (i skrivande stund) pågående kriget i Ukraina. Utvecklingen av nya tekniska möjligheter har bidragit till att det på ett enkelt och anonymt sätt går att nå ut till stora befolkningssegment. Detta ökar även möjligheten att bedra, vilseleda eller på annat sätt sprida lögnar och falskari. Sociala medier ger människor möjligheten att mötas virtuellt men det innebär också en stor utsatthet för den enskilde individen.

Myndigheter har en viktig uppgift att bidra med saklig information till medborgare såväl i vardagen som i händelse av fredstida kriser, höjd beredskap och krig. Det svenska psykologiska försvaret är för närvarande i fasen där nya metoder och nya institutioner utvecklas. Med anledning av detta finns ett betydande intresse av att utvärdera allmänhetens inställningar till verksamheten. Denna rapport bidrar med ny kunskap om befolkningens attityder på detta område.

Mot bakgrund av det stora behovet av kunskap om frågor kopplade till informationspåverkan och psykologiskt försvar gav FOI, under våren 2020, ett uppdrag till SCB att utföra en enkätundersökning på dessa teman. Denna rapport ger en översiktlig beskrivning av enkätundersökningens resultat.

Syftet med undersökningen var både att studera befolkningens generella attityder till informationspåverkan och psykologiskt försvar och, mer specifikt, att undersöka hur vissa typer av kommunikativa åtgärder på sociala medier mottogs av olika personer. Målet är att bidra med kunskap till myndigheter i deras hantering av vilseledning och desinformation på internet. Målgruppen, utöver allmänheten, är forskare, faktagranskare och kommunikatörer och kommunikationsansvariga vid svenska myndigheter och civilsamhällesorganisationer.

Inledningskapitlet beskriver den generella problembakgrunden närmare. Därefter ges en översiktlig bild av forskningsläget och rapportens syfte och frågeställningar presenteras.

1.1 Problembakgrund

Sedan presidentvalet i USA och Brexit-omröstningen i Storbritannien 2016 har frågan om informationspåverkan varit högaktuell, såväl i Sverige som i resten av västvärlden. Medan informations- och kommunikationsarbete tidigare var ett begränsat verksamhetsområde är det idag en fundamental aspekt av den svenska krisberedskapen och totalförsvaret (Deverell 2019). Covid-19-pandemin, som i skrivande stund fortfarande pågår, är ett gott exempel på detta. Under pandemin har desinformationen varit så omfattande att flera världsledare sett sig tvungna att påtala detta direkt till medborgarna.¹ Inför riksdagsvalet 2022 pågår förberedelserna för att motverka försök att påverka både valresultatet och de institutioner som organiserar valet eftersom detta inte kan uteslutas (Bay 2021). Med andra ord, idag bör beslutsfattare på europeisk och nationell nivå ha en omfattande beredskap för att motverka att de själva eller de institutioner som de företräder utsätts för illegitim och avsiktlig påverkan från främmande makt, terrororganisationer eller kriminella (Hollis och Ohlin 2021).

En möjliggörande faktor för dagens typ av informationspåverkan är de sociala mediernas framväxt under de senaste 10-15 åren (Bennett och Livingston 2020). Dessa medier tillåter omedelbar och direkt kommunikation mellan både enskilda individer och hela grupper var som helst på jorden. Medierna är dessutom svårkontrollerade och avsändaren av ett budskap har stora möjligheter att vara anonym. Sammantaget är manipulation av information via sociala medier ett billigt sätt att påverka inställningar till politiska frågor för den som så

¹ Se t.ex. EU-kommissionens uttalande den 2 maj 2020.

önskar.² Strategisk kommunikation – som är beteckningen på den bransch och det forskningsområde som arbetar med att hantera informationspåverkan – utgörs idag av ett omfattande lapptäcke av myndigheter, organisationer, forskare och journalister (Michelsen och Colley 2019). Mycket av forskningen på området fokuserar på på sociala medier, som är skådeplatsen för viktiga aspekter av nutida informationspåverkan (Werder m.fl. 2018).

Även Sverige är ett mål för antagonistiska aktörer. I det försämrade säkerhetsläget, som bland annat fått sitt uttryck i den ryska annekteringen av Krimhalvön 2014, ser sig Sverige som mer hotat än tidigare (Försvarmakten och MSB 2021). Den Europeiska Unionen (EU) delar denna hotbild i fråga om Europa (European Commission 2020). Detta har lett till en rad ställningstaganden på policynivå. Nato, EU och olika konstellationer av EU-medlemsländer har vidtagit omfattande åtgärder för att bemöta hotet från informationspåverkan (Law Library of Congress (U.S.) 2019).

EU har bland annat inrättat en speciell enhet, *East Stratcom Task Force*, med syfte att identifiera och sprida nyheter om framförallt rysk desinformation (European Commission 2018). Nato har inrättat ett centrum för strategisk kommunikation och flera medlemsländer deltar i en centrumbildning för studier om hybrida hot i Helsingfors.³ I Sverige slog riksdagen fast 2021 att en ny myndighet för psykologiskt försvar ska inrättas från och med januari 2022. Försvarmakten förstärker samtidigt sitt arbete inom det som kallas informationsmiljön i den senaste strategiska inriktningen (Försvarmakten 2021; Riksdagen 2021). I stor utsträckning har den politikiska nivån reagerat genom att skapa nya institutioner för att hantera informationspåverkan.

1.2 Forskningsansatser på området

Forskare har inte varit sena att uppmärksamma dessa institutionella förändringar. I samband med den ökade tillgången på kvantitativ data från sociala medier och ökad uppmärksamhet på strategisk kommunikation och informationspåverkan har forskningsfältet – som tidigare främst utgjordes av medie- och kommunikationsforskare, journalister och statsvetare – växt exponentiellt. Idag finns en rik flora av olika institutioner och centrumbildningar som fokuserar på strategisk kommunikation, public diplomacy, big data, hybrida hot och andra former av påverkan (Nothhaft m.fl. 2018). Detta omfattar forskning om den strategiska nivån med fokus på internationell politik, säkerhetsfrågor och olika aktörers långsiktiga intressen (Badawy m.fl. 2019; Bennett och Livingston 2018; Robinson m.fl. 2019; Roloff och Dunay 2018). Det finns också forskning som fokuserar på hur strategisk kommunikation bör organiseras operativt, vilka institutioner som bäst hanterar frågan och hur olika typer av aktörer reagerar inför nya utmaningar (Elonheimo 2021; Helberger 2020; Michelsen och Colley 2019). Dessutom finns det forskning som analyserar hur olika typer av kommunikation, exempelvis rättelser eller faktagranskningar, påverkar mottagarna på taktisk nivå (Gradoñ m.fl. 2021; Jang, Lee, och Shin 2019; Lewandowsky m.fl. 2012). Samtliga infallsvinklar – från strategisk, operativ och taktisk nivå – är viktiga för att förstå hur vilseledning och desinformationskampanjer påverkar dem som utsätts på de olika nivåerna.

Forskningen kring säkerhet och kommunikation är generellt viktig för svensk och europeisk säkerhetspolitik, särskilt för Sveriges psykologiska försvar. Det finns svåra gränsdragningar att göra i bekämpningen av informationspåverkan och i forskarvärlden förs för närvarande en debatt om hur detta bör ske (Bjola 2018; Ganesh och Bright 2020; Svenonius 2021; Wedebrand och Jonsson 2021; Winther 2016). En farhåga, som uttrycks av flertalet forskare, är att demokratins institutioner undermineras om bemötandet av informationspåverkan begränsar grundläggande politiska fri- och rättigheter, bl.a. yttrandefriheten.⁴ Detta tema,

² Ytterligare ett exempel är den sedan i december 2021 pågående kampanjen mot den svenska socialtjänsten. Se TT 2022. "Extremistkampanj hetsar mot socialtjänsten", i *Dagens Nyheter* 2022-02-06. Tillgänglig via <https://www.dn.se/sverige/extremistkampanj-hetsar-mot-socialtjansten/> (senaste tillgänglig 2022-02-13).

³ Se <https://stratcomcoe.org/> och <https://www.hybridcoe.fi/> (senast tillgänglig 2021-12-03).

⁴ Historisk erfarenhet i Sverige spelar i detta hänseende en viss roll. Under andra världskriget använde sig den dåvarande Statens Informationsstyrelse (SIS) av påtvingad självcensur av nyhetsredaktioner, vilket ledde till

som till sin karaktär liknar frågan om underrättelsetjänsternas övervakning, är en central aspekt av den politiska debatten kring psykologiskt försvar, både i forskning och i politiska sammanhang.⁵

1.3 Syfte och frågeställningar

Denna studie närmar sig de svåra principiella frågorna med utgångspunkt i den tidigare nämnda enkätundersökningen, som utfördes precis vid covid-19-pandemins utbrott i Sverige. Motivet att genomföra undersökningen var att studera om de resultat som har identifierats i framförallt amerikansk och brittisk forskning är giltiga även i Sverige. Det saknas forskning i Sverige på området och tidigare forskning utgår ofta från små urvalsgrupper och/eller enkätstudier via onlineverktyg som Yougov. Det finns behov av forskning som baseras på slumpmässiga urval i större urvalsgrupper för att generera valida slutsatser. Denna studie undersöker även olika sätt att bemöta vilseledande information, för att förstå hur människor reagerar på olika typer av tilltal från auktoriteter, i detta fall myndigheter eller faktagranskare.

Enkätundersökningen kan inordnas under grundforskning på taktisk nivå eftersom den fokuserar på myndigheters direktkommunikation med medborgare. Följande frågeställningar är vägledande:

- Hur ser den svenska befolkningen på frågor om informationspåverkan och psykologiskt försvar?
- Hur bör myndigheter eller faktagranskare kommunicera korrigeringar informationsinsatser (faktagranskningar, rättelser) till allmänheten?

Frågorna besvaras av respondenterna som deltog i enkätundersökningen, vilken presenteras nedan.

Inledningsvis diskuteras enkätundersökningens innehåll och inriktning översiktligt. Efterföljande avsnitt presenterar deskriptiv statistik från olika delar av dataunderlaget. Det sista kapitlet diskuterar resultatens betydelse för framtida forskning och utveckling inom det psykologiska försvaret.

omfattande kritik. SIS arbete avbröts och när det psykologiska försvaret återigen upptogs skedde detta i betydligt mindre ingripande former. För en historisk tillbakablick, se Tubin (2003).

⁵ Se exemplet där Sveriges Radio granskade Facebook-gruppen Media Watchdogs of Sweden den 9:e februari 2021. I detta fall skapade granskningen en kortlivad debatt kring statens roll i bemötande av förmodad informationspåverkan. Det psykologiska försvarets gränsdragningar blev i detta sammanhang också föremål för debatt. Se t.ex. Gustavsson (2021) och Lindberg (2021). Se även podcasten "Höjd beredskap" från den 13:e februari 2021 på samma tema (Lindberg m.fl. 2021).

2 En enkät om informationspåverkan och psykologiskt försvar

I detta kapitel beskrivs detaljer om enkätundersökningen, såsom urvalsmetod, svarsfrekvens, viktning och bortfall. Detta är viktigt för att läsaren ska kunna förstå hur informationen som presenteras i senare delar av rapporten bör tolkas. Vidare innehåller kapitlet en beskrivning av frågeformuläret och den teoretiska bakgrunden till dess olika delar.

Redan nu bör framhållas att undersökningens svarsfrekvens på 31 procent medför viss osäkerhet kring representativiteten gällande exakta värden i de skattningar som presenteras. Detta kompenseras i viss utsträckning av vikter (uppräkningsstal), men faktum kvarstår att små skillnader – exempelvis enstaka procent i svarsfrekvenser – bör betraktas med försiktighet. Stora skillnader i svarsfrekvens är emellertid mindre problematiska och kan betraktas som giltiga.

2.1 Urval och bortfall

Datainsamlingen utfördes under perioden 3:e mars till 11:e maj 2020, det vill säga parallellt med utbrottet av covid-19 i Sverige. Eftersom enkäten utformades innan pandemin har den inte beaktats i utformningen av frågorna. Utformningen av frågeformuläret skedde under hösten 2019. Formuläret genomgick två pilottester. Först med ett tiotal forskare vid FOI och senare med cirka 50 respondenter som rekryterades och intervjuades i Kista galleria och på Kista bibliotek. Frågeformuläret genomgick även en mätteknisk granskning vid SCB, vilket resulterade i att mittenalternativ infördes i samtliga bipolära frågor och att frågeformuläret i förenklades och gjordes mer lättillgängligt.

Enkätstudien baserades på ett obundet slumpmässigt urval om 5000 personer ur den svenska befolkningen, åldrarna 18-75. Urvalsramen, som bestod av 7 295 397 personer, hämtades ur SCB:s register över totalbefolkningen (RTB), version 2019-12-31. Svarsfrekvensen var 31 %, vilket motsvarar 1550 respondenter. Objektbortfallet (uteblivna svar) redovisas i tabell 1 nedan.

Tabell 1. Beskrivning av objektsbortfall

Anledning	Antal
Ej avhörda	3305
Avböjd medverkan	12
Förhindrad medverkan	10
Ej anträffad	102
Inkommen för sent	10
Insänd blank/oanvändbar	7
Totalt	3446

Källa: Teknisk rapport från SCB.

Med ”ej avhörd” menas att en person inte har skickat in något svar och att ingen uppgift finns om anledningen till detta. Respondenter fick efter det ordinarie utskicket tre påminnelser, varav en var en fysisk enkät i pappersform. I övrigt innehöll utskicken inloggningsinformation för att kunna svara online. Att enkäten skickades ut samtidigt som covid-19 bröt ut i Sverige uppfattades initialt som en potentiellt hjälpande faktor, eftersom flera stannade hemma och eventuellt skulle ha lättare att hinna svara på en enkät. I efterhand kan vi slå fast att det snarare skulle kunna ha fått en motsatt effekt.

Partiellt bortfall (uteblivet svar på enskilda frågor) förekom främst i slutet av undersökningen och framförallt i de tre öppna frågor som fanns i frågeformuläret. I övrigt var det partiella bortfallet litet.

SCB utförde en bortfallsanalys med utgångspunkt i variablerna kön, ålder, utländsk bakgrund, region, urbaniseringsgrad, utbildningsnivå, inkomst, civilstånd och anknytning till

bostadsmarknaden. Samtliga variabler hade en påverkan på svarsbenägenheten i urvalsgruppen. Äldre personer med svensk bakgrund och hög utbildningsnivå var överrepresenterade bland de svarande. För att kompensera för detta strukturella bortfall skapades vikter (uppräkningsstal) som användes för att korrigera uppkomna skevheter i det slutliga urvalet i syfte att möjliggöra bedömningar på populationsnivå. Metoden utnyttjade ytterligare variabler (hjälpvariabler) utöver de som användes i urvalsdesignen. Statistiken kopplades till ett samlat uttag från SCB:s databas "Longitudinell integrationsdatabas för sjukförsäkrings- och arbetsmarknadsstudier" (LISA). Hjälpvariablerna hämtades från ett flertal register. I detta fall:

- Register över totalbefolkningen
- Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik
- Inkomst- och taxeringsregistret
- Förmögenhetsregistret
- Utbildningsregistret

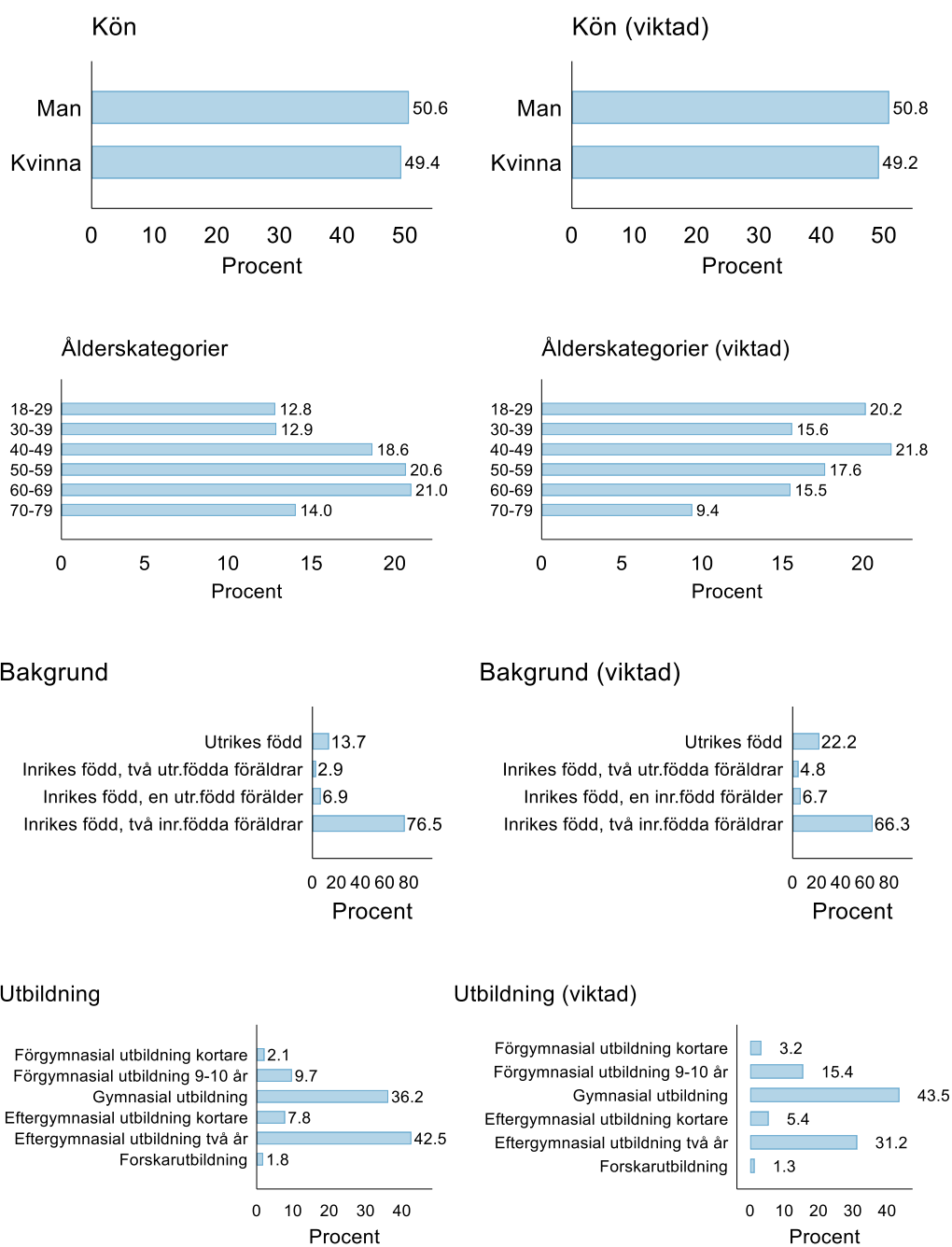
Vikterna korrigerades så att skattningarna av antal objekt i grupperna bestämda av hjälpvariablerna överensstämde med kända antal, i den svenska befolkningen, som återfinns i SCB:s register. Vikterna i denna undersökning skapades med utgångspunkt i variablerna *kön, ålder, utländsk bakgrund* och *utbildningsnivå*, vilka visade störst samvariation med benägenheten att svara på enkäter. Figur 1, nedan, visar skillnader i de variabler som användes vid kalibrering av svarsdatan före och efter viktning.

Bortfallet av svarande i enkätundersökningen gör att uppgifterna i analysen nedan bör betraktas med viss försiktighet. Om värdet i en figur exempelvis visar 50 procent så kan det faktiska värdet variera från 47.5 till 52.5 procent. Det betyder att mindre skillnader i svarsfrekvensen inte bör ses som exakta, men att de generella tendenserna i skattningarna kan anses vara giltiga.⁶

Den använda metoden för att mäta befolkningens åsikter kan te sig trubbig eftersom den inte ger möjlighet till interaktion med forskningspersonerna. Det är svårt att jämföra situationen där en person svarar på en enkät med situationen där samma individ möter ett vilseledande budskap, till exempel på sin mobiltelefon. Det finns dessutom metodologiska problem med självdeklarerade uppgifter. Människor säger ofta en sak, men gör en annan (Wärneryd 1993, 127). Risken finns att resultaten blir missvisande.

Även undersökningar med hög svarsfrekvens är behäftade med metodologiska problem. Det betyder dock inte att forskningen inte ska genomföras, utan endast att tolkningen av informationen behöver ske med viss försiktighet och med beaktande av de begränsningar som varje metod är behäftad med. I detta fall betyder det att resultaten bör betraktas som preliminära i avvaktan på ytterligare empirisk prövning. På grund av den låga svarsfrekvensen bör det inte fästas alltför stor vikt vid mindre skillnader i frekvenser. Däremot kan det med fog argumenteras för att det inte är oväsentligt hur 1500 människor svarar på frågorna. Så länge som informationen tolkas med försiktighet kan enkätforskning ge goda indikationer på allmänhetens åsikter om viktiga samhällsfrågor.

⁶ För vidare information hänvisas till SCB:s tekniska rapport, beteckning 249605/8947954. Denna kan göras tillgänglig på förfrågan till SCB, FOI eller direkt till författaren.

Figur 1. Demografiska variabler före och efter viktning

2.2 Frågeformuläret

2.2.1 Fokus på vilseledande information

Det frågeformulär som utgjorde undersökningens kärna utformades för att undersöka om vissa typer av motåtgärder mot vilseledande information, falska nyheter eller rena lögnar på sociala medier fungerade bättre än andra i en svensk kontext. Omfattande forskning på detta område har utförts internationellt inom exempelvis statsvetenskap och medie- och kommunikationsvetenskap. Denna forskning rör framförallt det som på engelska kallas *misinformation*, vilket här översätts med ”vilseledande information”.⁷ Vilseledande information har av Ecker et al. (2022) definierats som ”information som visar sig vara osann.”⁸ Definitionen understryker att för att något ska vara felaktigt måste det först påvisas, vilket naturligtvis är centralt. Den gör dock en alltför skarp åtskillnad mellan sant och falskt. En för sammanhanget mer passande definition skulle kunna lyda: *Vilseledande information är sådan uppgift som antingen kan visas vara direkt felaktig eller, om den till exempel tas ur sitt sammanhang, kan ge upphov till missuppfattning om ett sakförhållande eller dess betydelse.* (jmf. Svenonius 2021, 90) Den senare definitionen understryker vilseledningsmomentet, att en uppgift kan vara sann men ändå vilseledande. Fenomen som åsyftas här beskrivs tydligast av den senare definitionen.

Med utgångspunkt i ovan förståelse av vilseledande information, utgick frågorna i formuläret från att människor i sin vardagliga konsumtion av innehåll på sociala medier konfronteras med en uppsjö av information. En viss andel av de inlägg som användare av sociala medier möter kan visa sig vara oavsiktligt missvisande medan annan kan vara missvisande med avsikt.⁹ I vissa fall kan användare komma att konfronteras med rättelser eller korrigeringar av felaktiga inlägg från exempelvis faktagranskare, experter, journalister eller myndigheter. I forskningen om vilseledande information finns många intressanta studier där olika typer av korrigeringar har testats och utvärderats. Exempel är användningen av sarkasm och humor kontra saklig framställning av fakta (Vraga, Kim, och Cook 2019), användandet av olika typer av visuella hjälpmedel som mätare (Ecker m.fl. 2019) eller märkningar av misstänkt vilseledande innehåll (Pennycook m.fl. 2020). Emellertid har dessa experiment oftast utförts på små urvalsgrupper via enkätjänster, där respondenterna har fått betalt för att svara på varje enkät (Amazon Turk, Yougov), på studentgrupper eller liknande. Storskaliga undersökningar med slumpmässiga urval för att bekräfta hypoteser med utgångspunkt i dessa mindre undersökningar saknas dessvärre ännu. Dessutom är de flesta undersökningar i detta forskningsfält utförda i USA eller Storbritannien. Endast enstaka publikationer innehåller undersökningar med svenska respondenter. Eftersom det är känt att kulturella faktorer kan påverka mottagandet av rättelser är det viktigt att undersöka dylika typer av insatser även i ett svenskt sammanhang. Frågeformuläret inorporerade således hypoteser från internationell forskning för att testa dem på svenska respondenter.¹⁰

2.2.2 Åsikter om informationspåverkan och psykologiskt försvar

Detta segment motsvarade de två första och två sista frågorna i undersökningen. Frågorna behandlade olika aspekter av det psykologiska försvaret och bemötande av informationspåverkan. Fokus låg dels på hur stor vikt respondenterna tillskrev dessa teman, och dels på åsikter om vilka gränsdragningar som borde finnas för det psykologiska försvarets

⁷ En annan möjlig översättning är ”missvisande information”. Ofta sker en distinktion mellan *desinformation* som *avsiktligt* vilseledande och ”*misinformation*” som *oavsiktligt* vilseledande.

⁸ Ursprungligen: ”information that turns out to be false” (Ecker m.fl. 2022, 13).

⁹ I det senare fallet är den gängse förståelsen att det i sådana fall rör sig om *desinformation* (jmf. European Commission 2018).

¹⁰ Ett mer omfattande resonemang kring detta såväl som en utförligare litteraturgenomgång finns tillgänglig i Svenonius, Ola, Isaksson, Elsa och Lindgren, Johannes. 2022. *Countering Mis- and Disinformation: A Narrative Review of Reactive Measures*. FOI-R--5263--SE. Stockholm: Totalförsvarets Forskningsinstitut.

verksamhet. Genom både undersökningens missiv och informationstexter i enkäten definierades uttrycken psykologiskt försvar och informationspåverkan.¹¹

De definitioner som respondenterna fick var anpassade för att vara kunna användas av en bred publik utan förförståelse för ämnet. Definitionerna var även mycket korta, vilket var nödvändigt för att inte belasta respondenterna med för mycket text. Enkätens layout påverkade också omfattningen av de valda definitionerna, som lydde:

”Psykologiskt försvar är en del av totalförsvaret och handlar om att bemöta fientlig informationspåverkan och propaganda. Med informationspåverkan menas information som är avsiktligt felaktig, vilseledande, och störande för någon annan, t.ex. i samband med ett nationellt val.”

Dessa definitioner är bristfälliga i sin korthet men tillräckliga för att vägleda respondenter utan att för den skull påverka deras svar i för stor utsträckning. Betoningen på ”fientlig” och ”avsiktligt felaktig” samt möjligheten att ett nationellt val skulle kunna påverkas ansågs vara tillräcklig för att respondenter, under då rådande politiska omständigheter i Europa och USA, skulle kunna förstå vilken typ av aktivitet som åsyftades. Kopplingen mellan psykologiskt försvar och informationspåverkan är inte självklar, den utvecklas i Svenonius (2021, 6): ”det psykologiska försvaret kan definieras som den verksamhet som skyddar svenska intressen mot otillbörlig informationspåverkan från främmande makt eller andra antagonistiska aktörer”. Med utgångspunkt i denna förståelse fick respondenterna initialt ta ställning till hur viktigt det psykologiska försvaret var för Sverige samt om det rimligen kunde verka i fredstid.¹²

2.2.3 Åsikter om faktagranskning och informationsinsatser

Enkätens huvudsyfte var att undersöka hur respondenterna reagerade på olika typer av rättelser. För att mäta detta utformades enkäten med en sorts experimentell design. Respondenterna fick olika typer av information och skulle därefter svara på samma frågor. Det fanns däremot ingen kontrollgrupp, vilket är anledningen till att det inte kan betecknas som ett genuint experiment. Syftet var att undersöka hur respondenterna reagerade på olika stimuli och vilka resultat det fick för deras preferenser och kunskapsinnehåll.

2.2.3.1 Experimentets utformning

Respondenterna fick ta ställning till ett antal falska eller vilseledande inlägg och därefter svara på frågor om inläggens trovärdighet, samt hur de skulle gå till väga för att kontrollera sanningshalten i informationen. Längre fram i frågeformuläret fick respondenterna se faktagranskningar av två av de tidigare inläggen – ett som rörde Sveriges samarbete med Nato och ett om den svenska användningen av genmodifierade grödor (GMO).¹³ Rättelserna hade fiktiva myndigheter som avsändare: Myndigheten för psykologiskt försvar (som då inte fanns) och Jordbruksinspektionen (som är helt fiktiv). Bemötandet hade utformats för att se ut som om det hade laddats upp på ett fiktivt socialt medium. Rättelserna följdes av sex frågor vardera. Respondenterna ombads att:

- bedöma trovärdigheten hos rättelsen
- svara på en fråga om sin kunskap i sakfrågan efter att de hade tagit del av rättelsen
- ange vilket förtroende de hade för den faktagranskande myndigheten
- ange sina åtgärder för att verifiera sanningshalten i påståendena
- ange sin acceptans för granskningen
- ge ett fritextsvar där de uppmanades att uppge motivet till sina svar.

¹¹ Inledningen till missivet lyder: ”De senaste åren har frågan om otillbörlig informationspåverkan, till exempel i form av ’falska nyheter’ och vinklad nyhetsrapportering fått stor uppmärksamhet.” I en senare del av missivet stod att undersökningen kommer att ”bidra till arbetet med att skapa bättre motståndskraft i Sverige, till exempel under kommande val eller vid allvarliga samhällsstörningar”. Missivet och enkäten i sin helhet återfinns i appendix.

¹² Båda frågorna är av jämförelsebarhetsskäl hämtade från Wedebrand (2019) och den enkät som utfördes inom projektet 3F för civilt försvar i gräzonen vid FOI.

¹³ Samtliga inlägg återfinns i kapitel fyra. Rättelserna begränsades till två av inläggen på grund av utrymmesskäl.

Temaområdena Natosamverkan och GMO valdes av olika skäl. Natosamverkan valdes eftersom det är en fråga där Ryssland har starka säkerhetspolitiska intressen och som skulle kunna bli föremål för den typ av informationspåverkan som enkäten åsyftade. GMO-grödor valdes eftersom det är ett område som är relativt tekniskt och där allmänhetens generella kompetens är låg. Detta skulle minimera risken att de svarandes hade starka förutfattade meningar om frågorna. Tidigare sektioner i enkäten innehöll frågor om båda temana, vilket gjorde att respondenternas åsikter om faktagransknigen kunde jämföras med deras normativa åsikter om sakfrågan.

Fritextsvaren gav respondenterna en chans att kommentera fritt och skapade på så sätt ett visst mått av interaktion med de svarande. Det gav dem en chans att kommentera anledningen till de svar som de hade angivit och att yttra sig om vilka problem de ansåg att granskningen hade, både i termer av enkätens utformning, de fiktiva myndigheterna och själva innehållet. Dessa fritextsvar kan användas för att ytteligare kvalificera bedömningen av respondenternas mediefärdigheter. Fritextsvaren hade emellertid som förväntat ett stort bortfall, mellan 60-94 procent, och kommer därför inte att redovisas i framställningen nedan.

2.2.3.2 Fyra typer av granskning

Enkäten distribuerades i fyra olika exemplar. Detta är ett experimentliknande förfarande som möjliggör en analys där olika delar av respondenturvalet får reagera dels på identiskt innehåll, dels på olika typer av stimuli. De fyra versionerna innehöll fyra olika typer av bemötande från de fiktiva myndigheterna. Utformningen av dessa, som respondenterna fick se, hade sin grund i tidigare forskning om bemötande av falsk eller vilseledande information. Varje version av frågeformuläret innehöll vardera två av fyra typer av bemötande. Dessa framställs i avsnitt 4.2.

2.3 Om framställningen av resultaten

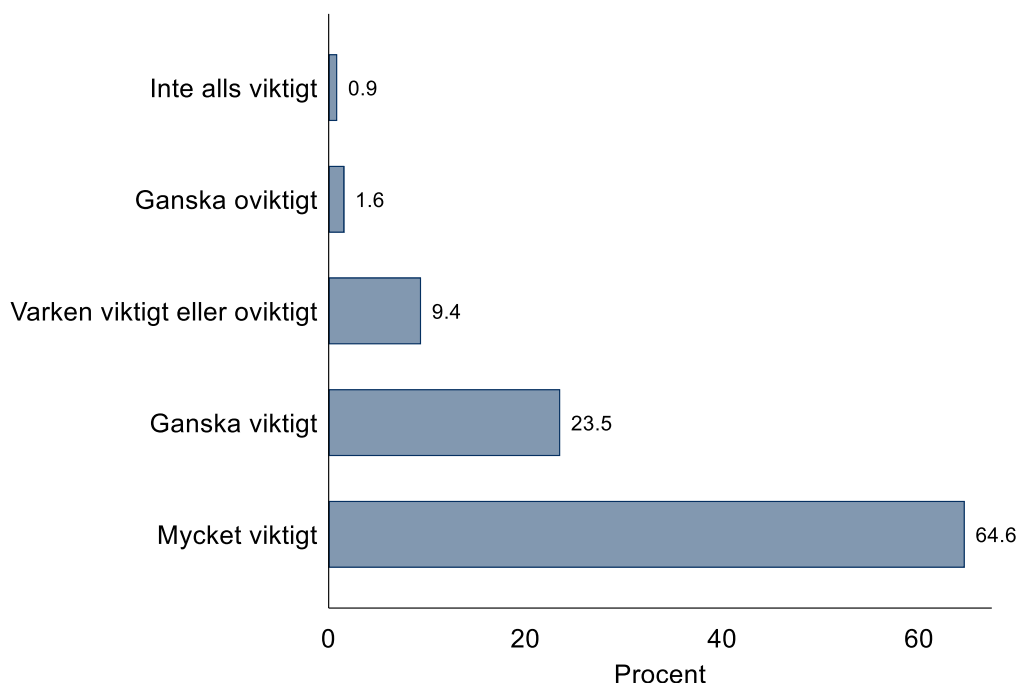
Frågeformulärets resultat redovisas nedan översiktligt. Betoningen är på univariat, deskriptiv statistik, vilket betyder att resultaten presenteras i sin mest grundläggande form, utan ingående analyser där respondentgruppen delas in i olika underkategorier. Undantaget är faktagranskningarna, där de respondentgrupper som exponerades för olika typer av bemötande jämförs sinsemellan.

Framställningarna är utförda med statistikmjukvaran STATA 15 och i vissa fall Microsoft Excel. Framförallt användes STATA:s kommandon *graph bar* och *tabulate*. För att öka tillgängligheten i framställningen användes procentsatser i figurerna. Presentationerna visar viktade resultat med hjälp av STATA:s kommando *analytical weight (aweight)*. Detta förfarande ger olika vikt till olika respondenter beroende på deras respektive uppräkningsantal, för att approximera totalbefolkningens sammansättning. Varje fråga redovisas dels med ett stapeldiagram, och dels med frekvenstabell med värden på populationsnivå.

Där medelvärden mellan olika variabler jämförs redovisas konfidensintervall. Dessa beräknas med hjälp av STATA:s kommando *ci*.

3 Åsikter om informationspåverkan och psykologiskt försvar

Detta kapitel presenterar resultaten av tre frågor i enkäten som fokuserade på allmänna åsikter om informationspåverkan och psykologiskt försvar. Frågorna, vars svarsfrekvenser redovisas i figur 2 och 3 nedan inledde undersökningen, medan frågan om informationspåverkan (figur 4) avslutade frågeformuläret. Det var viktigt att få en uppfattning om respondenternas allmänna syn på vikten av ett psykologiskt försvar och informationspåverkan. Respondenterna presenterades inledningsvis med definitionerna som diskuteras ovan i avsnitt 2.2.1. Dessa frågor har tidigare ställts i en annan enkät från FOI som redovisas i Wedebrand (2019, sid 17f). Då uppmättes liknande svarsfrekvenser, vilket stärker bilden av att den svenska befolkningen anser att det psykologiska försvaret är av stor vikt. I båda undersökningarna uttrycker de svarande även stöd till att det psykologiska försvaret ska få verka även under fredstid och inte uteslutande om Sverige skulle befinna sig i krig. Svarsfrekvenserna diskuteras vidare i kapitel 5.

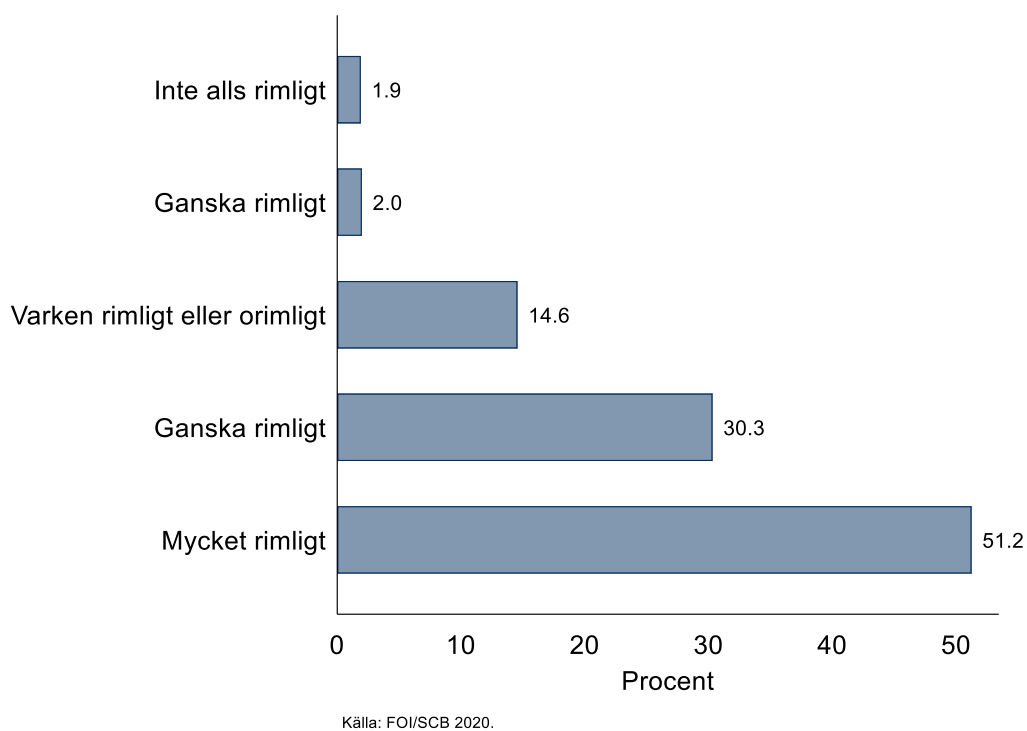

Källa: FOI/SCB 2020.

Figur 2. Hur viktigt tycker du att det är att Sverige har ett psykologiskt försvar?

Tabell 2. Svarsfrekvenser och procentandelar för vikt för Sverige att ha ett psykologiskt försvar

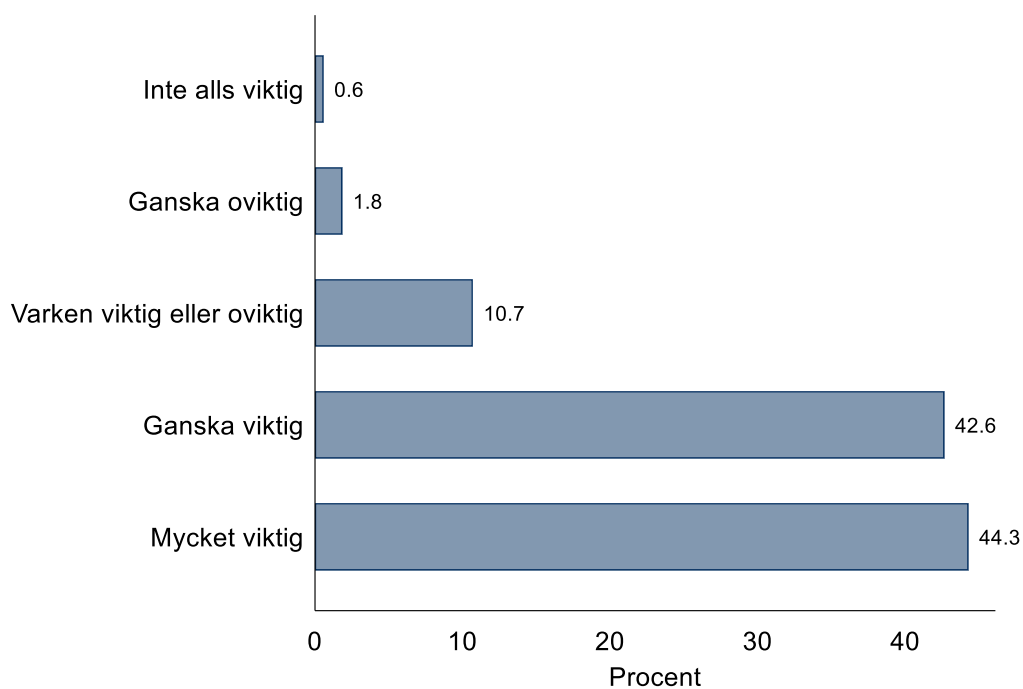
	Antal	Procent	Kumulativ procent
Inte alls viktigt	13	0.9	0.9
Ganska oviktigt	24	1.6	2.5
Varken viktigt eller oviktigt	144	9.4	11.9
Ganska viktigt	360	23.5	35.4
Mycket viktigt	990	64.6	100.0
Total	1532	100.0	

Figur 3. Hur rimligt tycker du att det är att det psykologiska försvaret används i fredstid för att bemöta informationspåverkan och propaganda?

Tabell 3. Svarsfrekvenser och procentandelar för huruvida det psykologiska försvaret får användas i fredstid

	Antal	Procent	Kumulativ procent
Inte alls rimligt	29	1.9	1.9
Ganska rimligt	30	2.0	3.9
Varken rimligt eller orimligt	223	14.6	18.5
Ganska rimligt	465	30.3	48.8
Mycket rimligt	786	51.2	100.0
Total	1533	100.0	

Figur 4. Enligt din mening, hur viktig anser du att frågan om informationspåverkan är för Sverige idag?

Tabell 4. Svarsfrekvenser och procentandelar för vikt av informationspåverkan

	Antal	Procent	Kumulativ procent
Inte alls viktig	9	0.6	0.6
Ganska oviktig	28	1.8	2.4
Varken viktig eller oviktig	161	10.7	13.1
Ganska viktig	644	42.6	55.7
Mycket viktig	668	44.3	100.0
Total	1510	100.0	

4 Åsikter om faktagranskning och informationsinsatser

4.1 Fiktiva vilseledande inlägg

Nedan presenteras först de fyra inledande inläggen. Därefter redogörs det för respondenternas svar på frågorna. Samtliga användarnamn är fingerade. Inläggen visas i Figur 5-8 på sida 21-22.

4.1.1 Nato

Det första inlägget har en fiktiv avsändare, Sanna Hansson. Inlägget visar en bild av militära fordon och hänvisar till en genuin artikel från *Russia Today*'s (RT) polska webbplats. Texten är utformad så att den kopplar den högt värderade svenska välfärden till försvarspolitik och Försvarsmaktens återetablering på Gotland. Enligt inlägget skulle dessa vara oförenliga. Kopplingen mellan inlägget och RT:s artikel är svag. Inlägget är utformat för att undersöka om respondenter som tidigare i enkäten varit negativa till svenskt medlemskap i Nato ansåg att detta inlägg var trovärdigt. I så fall skulle detta ge stöd åt teorin om bekräftelsebias.

4.1.2 Kungahuset

Det andra inlägget refererar till en genuin artikel från Aftonbladet som diskuterar kungahusets miljöengagemang. Inlägget har försetts med en bild där kungen ser ut att ryta åt någon. Texten ifrågasätter kungahusets engagemang med utgångspunkt i artikeln, men hänvisar felaktigt till en utvärdering av "Statsrevisionen", en icke-existerande myndighet.

4.1.3 Genmodifierade grödor (GMO)

Det tredje inlägget hänvisar till en existerande studie i en vetenskaplig tidskrift som publicerades, drogs tillbaka, och publicerades igen. Artikelns slutsatser och tillvägagångssätt är vetenskapligt kontroversiella. Innehållet i inlägget drar paralleller mellan artikelns resultat och påverkan på människor, vilket inte framgår av sammanhanget. Dessutom antyds det att regeringen har lagt förslag på en utökning av svensk användning av GMO, vilket inte är fallet. Inlägget är utformat för att undersöka om respondenterna som tidigare i enkäten uttryckte kritiska åsikter mot GMO anser att detta inlägg är trovärdigt. I så fall skulle detta ge stöd åt teorin om bekräftelsebias.

4.1.4 Hedersvåld

Det sista inlägget som respondenterna blev visade hänvisar till en existerande ledare på Expressens webbplats. Det drar omfattande slutsatser av artikelns innehåll. Inlägget är utformat för att undersöka om respondenter som tidigare i enkäten uttryckte invandringskritiska åsikter anser att detta inlägg är trovärdigt. I så fall skulle detta ge stöd åt teorin om bekräftelsebias. Samtidigt är budskapet tillräckligt tvetydigt för att möjliggöra flera tolkningar av utsagan i inlägget.

 Sanna Hansson
@Sanna_H_1976

Nu när Sverige övar tillsammans med NATO kan man ju knappast hävda att vi är alliansfria. Kommer vi att tvingas prioritera ned välfärden för att möta Trumps 2%-mål? Sverige ska inte delta i militariseringen av Östersjön!

Sweden puts permanent troops on strategic island near Russia – RT World News. The Swedish military has announced that troops training on the island of Gotland in the Baltic Sea, not far from Russia, will remain there permanently. Officials said there there is no source...

rt.com

Figur 5. Natosamverkan

 Kaj Kampersund
@kampersund

En översikt av statsrevisionen visar att kungahuset står för överdrivet stora utsläpp. Detta har att göra med deras lyxiga resvanor. Och så vill kungen förbjuda badkar... såna hycklare!

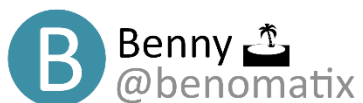
Kungen: "Förbjud alla badkar"

Kung Carl Gustafs miljöengagemang är välkänt. I en intervju med Svenska Dagbladet lägger han nu ut texten inför klimattoppmötet i Paris som inleds i slutet av veck...

aftenbladet.se

Figur 6. Inlägg om kungahuset

Benny
@benomatix

Jag fattar inte att regeringen ska tillåta genmodifierade grödor/GMO på svenska gårdar!

Uppenbara risker för insekter, djur och människor.

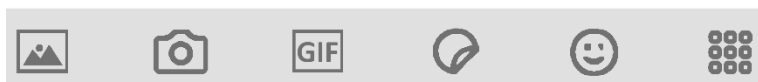
En långtidsstudie visar tex att råttor som äter Monsanto's GMO-grödor får svårartade tumörer.

Republished study: long-term toxicity of a ...

The health effects of a Roundup-tolerant NK603 genetically modified (GM) maize (from 11% in the diet), cultivated with or without Roundup application and Roundup alone (from 0.1 ppb of the full pesticide containing glyphosate and adjuvants) in...

enveurope.springeropen.com

Figur 7. GMO

Pia på stan
@piapastan

Myndigheterna står handfallna inför hedersvåldet som breder ut sig, och det kulturella förtrycket.

Politiker gör ingenting och unga flickor i invandrarfamiljer har det värre än någonsin!

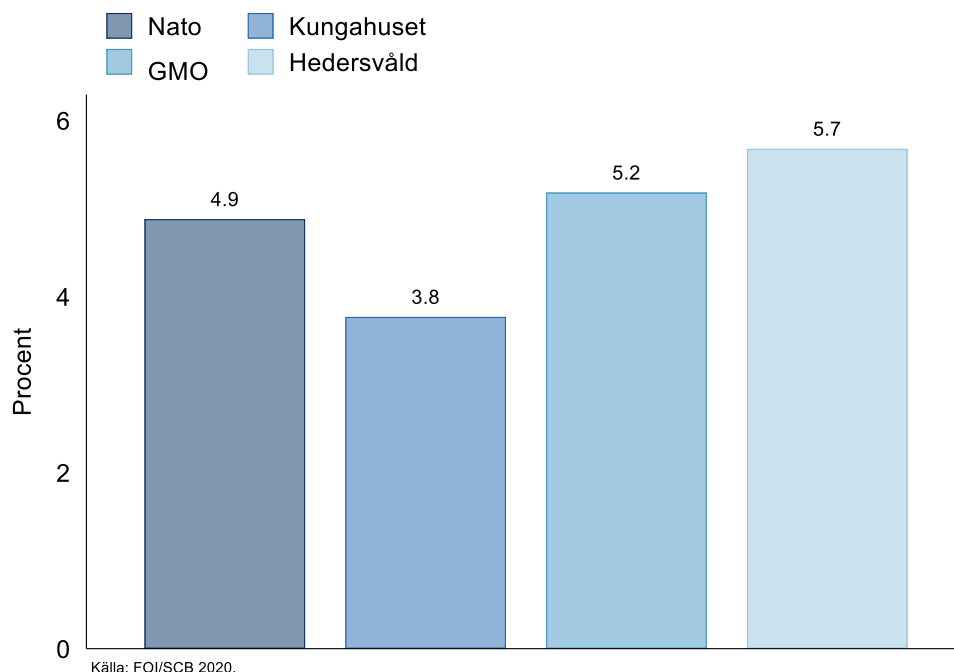
Och S hindrar progressiva förslag... 🙄

Figur 8. Hedersvåld

4.1.5 Inläggens trovärdighet

Inläggens trovärdighet, som enligt frågeformuläret betydde att ”de bygger på korrekta antaganden”, mättes på en 11-gradig skala. Som väntat fick inget av inläggen några nämnvärt höga förtroendevärden. Det bör dock noteras att inlägget om hedersvåld hade högst medelvärde i urvalsgruppen. Inlägget om kungahuset hade lägst trovärdighet. Figur 9 visar genomsnittlig trovärdighet för de fyra inläggen. Skillnaderna är statistiskt signifikanta, vilket framgår av konfidensintervallen i tabell 5.

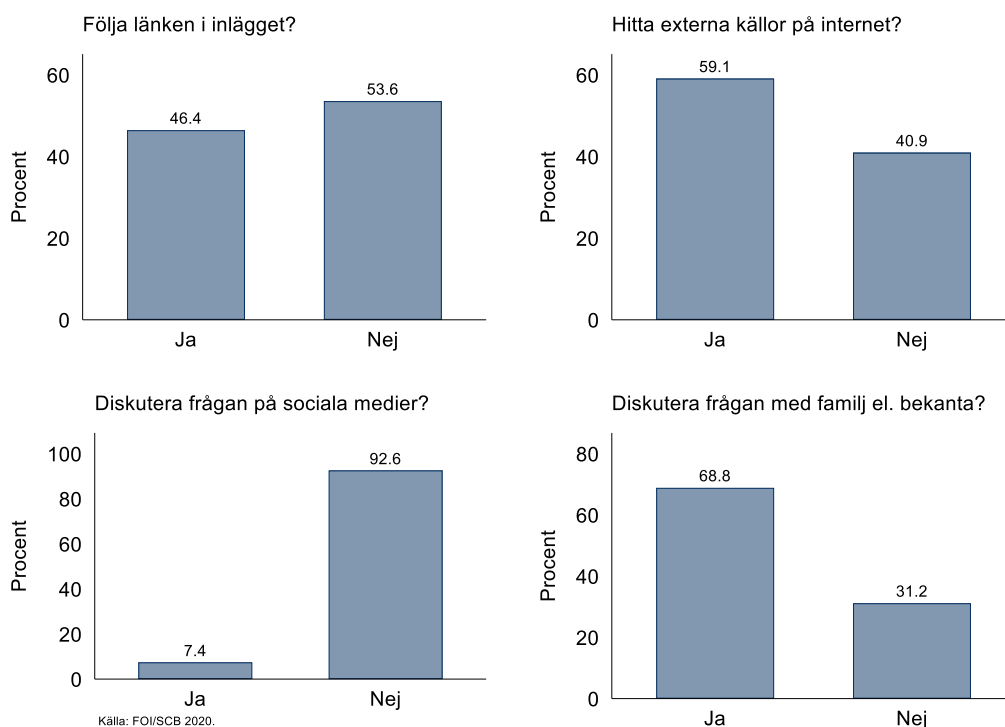
Figur 9: Medelvärden av inläggens trovärdighet enligt respondenterna

Tabell 5. Deskriptiv statistik för trovärdighet hos inläggen

Variabel	Antal	Genomsnitt	Std.fel	[95% konf. intervall]	
Nato	1488	4.88	0.07	4.73	5.02
Kungahuset	1486	3.77	0.07	3.63	3.91
GMO	1480	5.18	0.08	5.03	5.33
Hedersvåld	1484	5.68	0.08	5.52	5.83

4.1.6 Handlingsalternativ för individen

Hur föreställer sig respondenterna att de skulle hantera den eventuella osäkerheten kring ett inläggs äkthet i de beskrivna fallen? Figur 10 visar andelar där de svarande har fått fyra alternativ att välja mellan. Det är tydligt att det minst attraktiva alternativet är att diskutera frågan på sociala medier. Respondenterna skulle hellre ha tagit upp ämnet med familjen eller bekanta, alternativt sökt externa källor på internet. Detta betonar vikten av en persons sociala nätverk för att skapa motståndskraft mot vilseledande och falsk information.

Figur 10. Om du upplever ett inlägg som mindre trovärdigt: Skulle du då undersöka innehållet närmare genom att...

4.2 Fyra typer av bemötande

Som beskrivets ovan, valdes inläggen om Nato och GMO ut och faktagranskades av en fiktiv myndighet. Korrigeringen av de två inläggen skedde på fyra olika sätt, vilket betyder att det totalt förekom åtta olika korrigeringar av inläggen i enkäten.¹⁴ Det fanns fyra versioner av frågeformuläret och varje respondent fick endast se två alternativ vardera. Dessa redovisas nedan. I samband med varje korrigering följer statistik över fem frågor: faktagranskningens trovärdighet, kunskap om området efter granskningen, förtroende för aktören som utförde rättelsen, informationssökningsmetod och acceptans av själva granskningen.

4.2.1 Typ A: Påpekar falsk information med humor eller ironi

Typ A-bemötande skedde med hjälp av ett lätt humoristiskt eller ironiskt tilltal. Genom att ironisera framställdes motpartens desinformationskampanj som komisk snarare än hotfull. I inläggen nedan vändes rädslan för de ”små gröna männen”, som var instrumentella för annekteringen av Krimhalvön 2014, mot den tänkta motparten. I inlägget mot GMO spelades motpartens oro ned av referenser till mat och magkänsla. Båda inläggen varnade dessutom för att det vilseledande inlägget kunde vara del av en större kampanj.

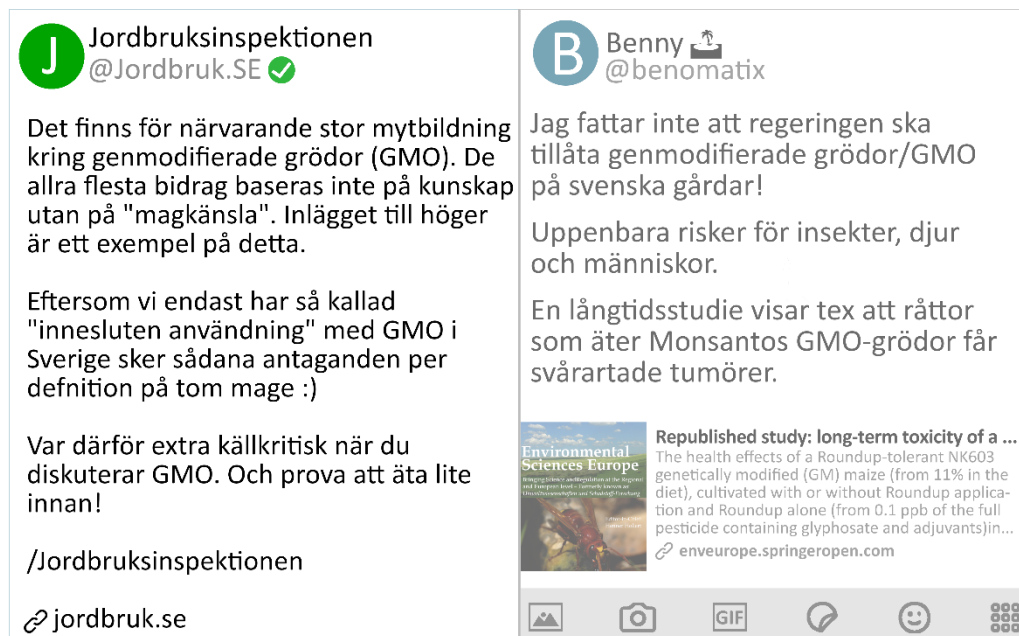
Motivering till typfallet: I ett flertal studier har forskare visat att humor eller satir kan vara ett verksamt medel för att nå användare på sociala medier, men konstaterar samtidigt att mer forskning på området krävs (Jones 2018; Vraga, Kim, och Cook 2019). Ett exempel på hur

¹⁴ De fyra versionernas kombinationer av bemötandet var: 1. A/D; 2. B/A; 3. C/B; och 4. D/A, där den första gäller Nato och den andra GMO.

humor kan användas i faktagranskningar återfinns i EU:s utrikestjänsts faktagranskningsenhet, *East Stratcom Task Forces*, hantering av rysk propaganda, som publiceras löpande på <https://euvsdisinfo.eu>.

Figur 11. Bemötande typ A – fallet Natosamverkan

Figur 12. Bemötande typ A – fallet GMO

4.2.2 Typ B: Stämpel "Varning: Desinformation!"

Typ B-bemötande skedde med hjälp av en stämpel eller andra visuella hjälpmedel utan någon kommentar eller motivering om *varför* något var vilseledande. Antagandet var att mottagaren antingen inte hade intresse av att läsa om motivet till rättelsen eller helt enkelt

inte var kognitivt mottaglig (jmf. Pennycook och Rand 2020). Mottagaren måste således lita på att den granskande institutionen är tillförlitlig.

Motivering till typfallet: Forskare och sociala medieplattformar har länge arbetat med olika typer av varningar eller graderingar som ska indikera att ett inlägg kan innehålla vilseledande information. Forskningen har inte tydligt kunnat visa att detta är effektiva sätt att bemöta information (Amazeen m.fl. 2018; Pennycook m.fl. 2020). Ett exempel på detta förfarande är faktagranskaren Politifacts "Truth-o-meter" som återfinns på <https://www.politifact.com>.

Figur 13. Bemötande typ B – fallet Natosamverkan

Figur 14. Bemötande typ B – fallet GMO

4.2.3 Typ C: Saklig framställning

I typ C-fallen gick den bemötande aktören in med ett antagande om en rationell mottagare (i betydelsen ”förnuftig”). Sakinnehållet i det vilseledande inlägget eller kampanjen diskuterades och fakta om frågan presenterades. I fallet Nato hölls försvarsutgifter och välfärdsutgifter isär och frågan om Natos förväntningar på svenskt deltagande besvarades. Den bemötande aktören betonade den defensiva ambitionen i Försvarsmaktens återetablering på Gotland och det påpekades att artikeln som länkas till i inlägget går till RT. I GMO-fallet beskrevs vilket ansvar som Sverige respektive EU har i frågan om GMO och mottagaren försågs med en länk till Livsmedelsverkets sida om GMO (länken var genuin). Däremot påtalades inte möjligheten att det skulle kunna röra sig om en större påverkanskampanj och inte heller stämplades innehållet som desinformation.

Motivering till typfallet: Forskare har visat att offentliga institutioner och experter ofta innehar ett förtroendekapital som kan användas för att skänka trovärdighet åt rättelser av falsk eller vilseledande information (Ecker m.fl. 2019; Vraga och Bode 2017). I Sverige torde detta förfarande vara särskilt effektivt med anledning av att myndigheter generellt sett åtnjuter ett högt förtroende (Grönlund och Setälä 2012).

 Myndigheten för psyk. försvar
@Psykforsvar ✓

Sverige har ett samarbetsavtal med NATO som inte innebär några som helst förpliktelser. Inget budgetmål för försvarsutgifter har riktats mot Sverige. Välfärdsutgifter är inte avhängiga av försvaret, utan finansieras fortsatt på hög nivå i Sverige.

Sverige reagerar endast på det försämrade säkerhetsläget i Östersjöregionen. Försvarsmaktens närvaro på Gotland bidrar inte till en ökad militarisering.

Länken som inlägget till höger hänvisar till är en känd rysk propagandakanal. Se: msb.se/psykologisktforsvar för mer information!

 Sanna Hansson
@Sanna_H_1976

Nu när Sverige övar tillsammans med NATO kan man ju knappast hävda att vi är alliansfria. Kommer vi att tvingas prioritera ned välfärden för att möta Trumps 2%-mål? Sverige ska inte delta i militariseringen av Östersjön!

Sweden puts permanent troops on strategic island near Russia – RT World News. The Swedish military has announced that troops training on the island of Gotland in the Baltic Sea, not far from Russia, will remain there permanently. Officials said there is no source...
rt.com

Figur 15. Bemötande typ C – fallet Natosamverkan

Hur genetiskt modifierade organismer, GMO, får användas bestäms av EU-kommissionen. EU har mycket hårda lagar kring användning av GMO.

Innan ett livsmedel godkänns gör Europeiska livsmedelssäkerhetsmyndigheten, Efsa, en riskbedömning av det.

Uttalandet från "Benny" till höger bygger alltså på ett missförstånd: **Sveriges regering har inte makt att varken tillåta eller förbjuda GMO.**

Se: <https://www.livsmedelsverket.se/livsmedel-och-innehall/genmodifierad-mat-gmo>

/Myndigheten för psykologiskt försvar

Jag fattar inte att regeringen ska tillåta genmodifierade grödor/GMO på svenska gårdar!

Uppenbara risker för insekter, djur och människor.

En långtidsstudie visar tex att råttor som äter Monsanto's GMO-grödor får svårartade tumörer.

Republished study: long-term toxicity of a ...
The health effects of a Roundup-tolerant NK603 genetically modified (GM) maize (from 11% in the diet), cultivated with or without Roundup application and Roundup alone (from 0.1 ppb of the full pesticide containing glyphosate and adjuvants) in...

enveurope.springeropen.com

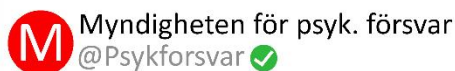

Figur 16. Bemötande typ C – fallet GMO

4.2.4 Typ D: Betonar vikten av källkritik

Typ D-bemötande accentuerade vikten av källkritik och källtriangulering i hanteringen av information från sociala medier. Precis som i C-bemötandet, utgick förfarandet från en bild av mottagaren som en i grunden rationell varelse med intresse av att inte bli vilseledd. Inläggen rörande GMO-fallet, se nedan, presenterade fakta för att motivera varför något var vilseledande. I fallet med Natosamverkan accentueras istället möjligheten att det kan röra sig om desinformation. I det senare fallet fanns även en "sanningsbarometer" liknande den som används av Politifact (se nedan). Denna typ av bemötande baseras på preventiva metoder mot desinformation. De skulle i princip kunna användas redan innan en användare har mött det ursprungliga inlägget för att uppmärksamma denne på förekomsten av falsk eller vilseledande information.

Motivering till typfallet: Forskningen rörande spridning av vilseledande information har länge argumenterat för vikten av preventiva åtgärder och ökad medvetenhet om hur lögner och halvsanningar sprids på internet. Det finns ett stort antal studier som fokuserar på hur sociala medieanvändare kan uppmärksammas på detta, men utformningen av sådana meddelanden är komplex och bör infattas i ett mer strategiskt angreppssätt snarare än i enstaka inlägg (Nygren, Brounéus, och Svensson 2019; Shen m.fl. 2019; Tully, Vraga, och Bode 2019). Ett exempel på denna typ av granskning är *Reuters Fact Check* på Twitter: <https://twitter.com/ReutersFacts>.

Inlägget av kontot "Sanna_H_1976" om svensk försvarspolitik är möjlig desinformation.

Granska källorna - undvik att bli manipulerad!

Gå in på msb.se/psykologisktforvar

Nu när Sverige övar tillsammans med NATO kan man ju knappast hävda att vi är alliansfria. Kommer vi att tvingas prioritera ned välfärden för att möta Trumps 2%-mål? Sverige ska inte delta i militariseringen av Östersjön!

Figur 17. Bemötande typ D – fallet Natosamverkan

FALSK INFORMATION OM GMO: En genomgång av existerande forskning, inklusive långtidsstudier, visar att det inte finns några hälsorisker för människor med GMO.

Påverkan på djur och insekter har i regel att göra med andra faktorer än just GMO.

Se länk nedan för ytterligare information.

/Myndigheten för psykologiskt försvar

Will GMOs Hurt My Body? The Public's Concerns and How Scientists Have Addressed...

By Megan L. Norris. Summary: As the prevalence of genetically modified organisms (GMOs) continues to rise, there has been an increasing public interest for information concerning the safety of these products. Concerns generally focus on how the GMO may affect the environ...

sitn.hms.harvard.edu

Jag fattar inte att regeringen ska tillåta genmodifierade grödor/GMO på svenska gårdar!

Uppenbara risker för insekter, djur och människor.

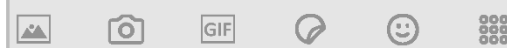
En långtidsstudie visar tex att råttor som äter Monsanto's GMO-grödor får svårartade tumörer.

Republished study: long-term toxicity of a ...

The health effects of a Roundup-tolerant NK603 genetically modified (GM) maize (from 11% in the diet), cultivated with or without Roundup application and Roundup alone (from 0.1 ppb of the full pesticide containing glyphosate and adjuvants) in...

enveurope.springeropen.com

Figur 18. Bemötande typ D – fallet GMO

4.3 Reaktioner på olika typer av rättelser

Efter att respondenterna hade tagit del av ovanstående rättelser fick de svara på ett antal frågor. Frågorna rörde dels trovärdigheten av själva granskningen och dels den granskande myndighetens trovärdighet. Vidare mättes respondenternas förståelse av sakfrågan för att på så sätt kunna mäta vilken påverkan de olika bemötandetyperna hade relativt till andra respondenter som hade sett andra typer av bemötande. De fick även svara på en fråga, liknande den ovan, om hur de skulle agera för att minska osäkerheten gällande de berörda inläggen. Till sist fick respondenterna ta ställning till om de accepterade rättelsen som giltig eller inte. Dessa olika moment presenteras nedan i följd. I det avslutande kapitlet diskuteras sedan resultaten.

4.3.1 Rättelsens trovärdighet

Det är intressant att undersöka hur trovärdig respondenterna ansåg att rättelserna var. Det var inte självklart att de skulle uppfattas positivt, vilket inte heller var fallet. Generellt fick rättelserna runt 6 av 11 möjliga poäng. Skillnaderna mellan de olika typerna var små, med undantaget för typ C som generellt hade högre trovärdighet. Figur 19 visar hur de olika inläggens trovärdighet skiljde sig åt enligt respondenternas svar. Skillnaderna mellan typ C och D i förhållande till de andra är statistiskt säkerställd, samtidigt som skillnaderna mellan typerna A och B var negligerbara, vilket framgår av tabell 6.¹⁵

Figur 19 nedan visar genomsnittliga värden för bedömningen av myndighetens trovärdighet, i detta fall den vid mättillfället icke existerande Myndigheten för psykologiskt försvar och den fiktiva Jordbruksinspektionen. Tilltron till dessa påhittade myndigheter var ungefär lika som de för rättelsen i sig. Skillnaden är att typ B-granskning i Natofrågan fick betydligt högre poäng än i GMO-frågan och att respondenterna generellt sett gav lägre poäng till granskningen av GMO-frågan än Natosamverkan. Om detta berodde på att GMO förekom efter Natosamverkan i frågeformuläret är svårt att säga.

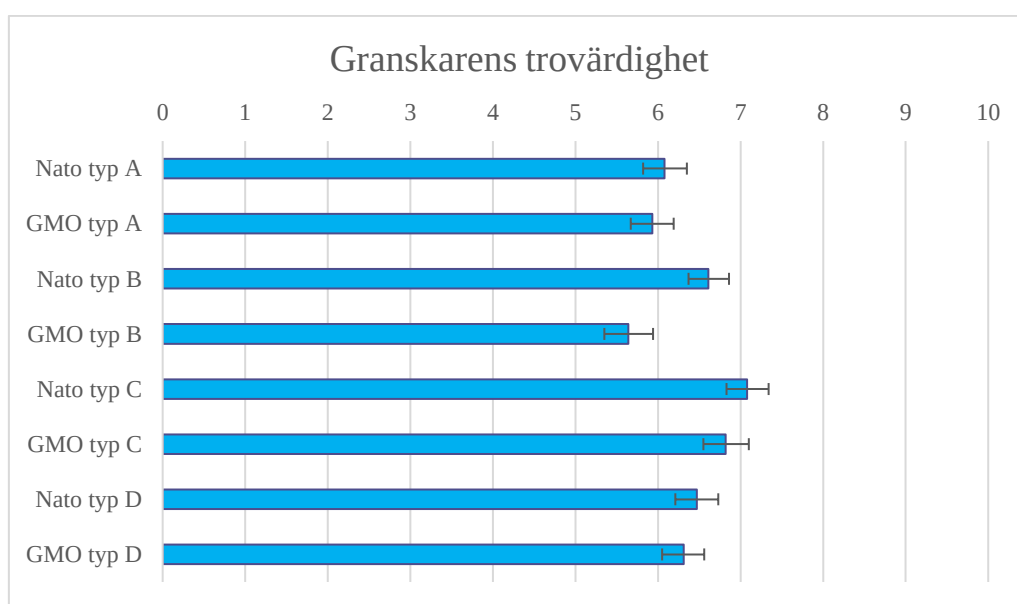

Figur 19. Hur trovärdig tycker du att denna faktagranskning är?
Anmärkning: Mörka staplar visar poäng för Natoinlägget, de ljusa för GMO.

¹⁵ Det finns en liten överlappning på 0.06 mellan Nato typ A och D, men den försvinner om vi skulle betrakta signifikans på 10-procentsnivå.

Tabell 6 Deskriptiv statistik för trovärdighet hos olika typer av rättelser

Variabel	Antal	Genomsnitt	Std.fel	[95% konf. intervall]	
Nato typ A	374	6.00	0.13	5.73	6.26
GMO typ A	364	5.78	0.14	5.50	6.06
Nato typ B	371	6.35	0.14	6.08	6.63
GMO typ B	332	5.64	0.16	5.32	5.96
Nato typ C	332	7.23	0.15	6.95	7.52
GMO typ C	374	7.39	0.14	7.12	7.67
Nato typ D	375	6.49	0.15	6.20	6.78
GMO typ D	364	6.30	0.14	6.03	6.57

Figur 20. Deskriptiv statistik för trovärdighet hos den faktagranskande aktören, uppdelat på de olika typerna av rättelser.

Anm: Konfidsensintervallet betecknar 95% sannolikhet att det sanna värdet faller inom dessa marginaler.

4.3.2 Syn på sakfrågorna

En relevant fråga i sammanhanget är om respondenternas perspektiv på sakfrågorna påverkas av granskningen. I ett idealfall skulle flera mätningar ha skett med olika tidsperioder efter det stimuli som granskningen utgjorde. Det fanns dock endast möjlighet att ställa frågan till respondenterna omedelbart efter att de hade sett informationen i fråga. Det är således ett test på kort sikt – som förvisso handlar om viljan att delta i enkäten och som påverkas av individens förkunskap om sakfrågan – men även om vilken information som respondenten fick av den granskande myndigheten i enkäten.

Frågan ställdes i form av olika påståenden där respondenterna fick ange vilket som de trodde var närmast sanningen. Påståendena gällde natofallet:

1. "Sverige riskerar att tvingas prioritera försvaret framför välfärden om Sverige samarbetar med Nato"
2. "Budgeten för välfärdssystemet påverkas inte av Natosamarbetet"
3. "Sverige bidrar till militariseringen av Östersjöregionen"
4. "Ryssland svarar bara på aggression från väst"

Det svar som konstruerades för att motsvara en korrekt svensk officiell hållning från till exempel regeringen var nummer 2. I nummer 1 bekräftades det ursprungliga inläggets utsaga. I nummer 3 och 4 återgavs positioner som vanligtvis associeras med den ryska positionen i fråga om Gotland, vilka också uttryckts i den verkliga RT-artikel som det hänvisas till i inlägget.

I fallet med GMO var alternativen:

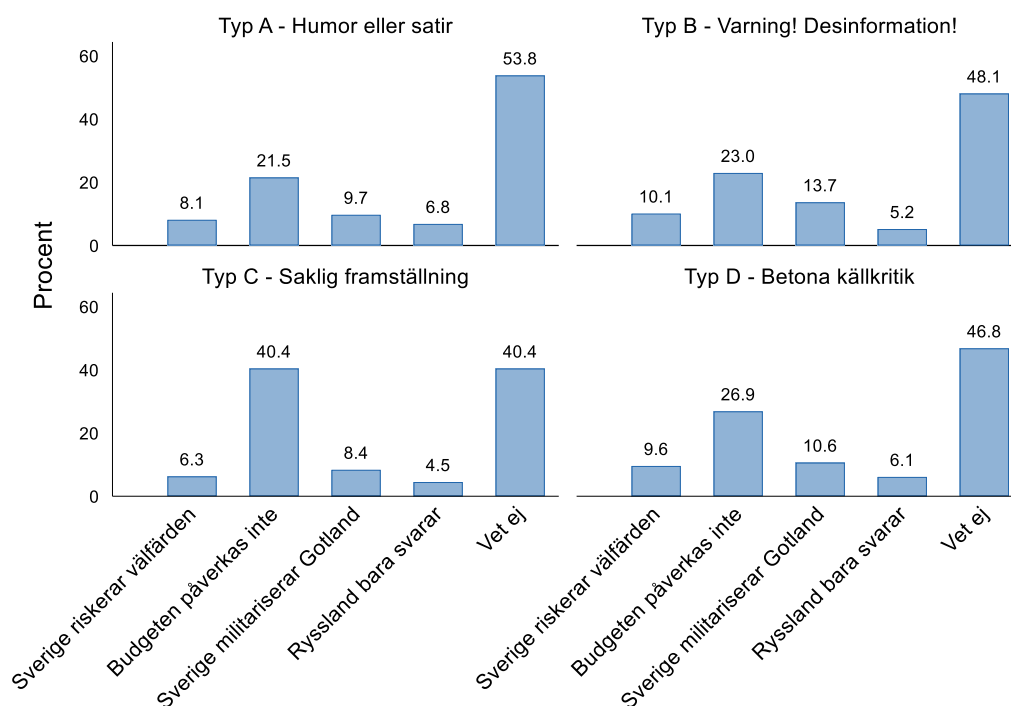
1. "Att äta GMO-grödor är dåligt för barns hälsa"
2. "Sverige bör reglera användning av GMO-grödor hårdare"
3. "EU:s regler på GMO-området skyddar samhället i tillräcklig utsträckning från eventuella negativa effekter"
4. "Fler borde prova att äta GMO-grödor"

Här fanns två svar som inte har någonting alls med sakfrågan att göra, alternativ 1 och 4. Alternativ 2 bekräftade det ursprungliga inläggets utsaga och alternativ 3 representerade den önskvärda hållningen efter att respondenterna hade sett rättelsen.

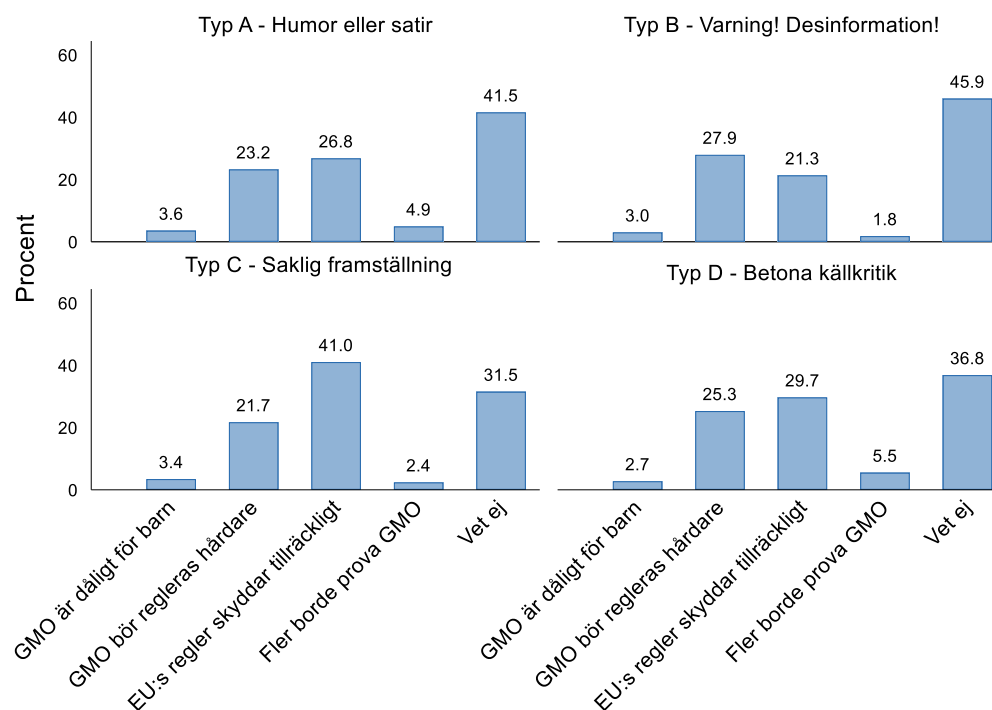
I bemötande av typ C, som generellt verkar förefalla respondenterna som mer trovärdigt än de övriga, fick mottagaren ett givet mått av information om sakfrågan. I de andra granskningstyperna varierade detta. Typ B innehöll ingen information alls. Frågan är hur mycket detta påverkade respondenternas svar i detta sammanhang. I frågeställningen fanns även alternativet "Vet ej" som användes flitigt av respondenterna i detta fall. Vi kan alltså utgå från att de relevanta skillnaderna i variationen mellan alternativen som kan iakttas står mellan å ena sidan typ C och å andra sidan vet-ej-alternativet. De övriga typerna står var för sig.

Som det framgår av figur 21, återfinns den väsentliga variationen hos de två alternativen "Budgeten påverkas inte" och "Vet ej". I typ A, B och D dominerade "Vet ej"-alternativet, men i diagrammet för typ C såg det annorlunda ut. Respondenter som fick se informationen i typ C svarade generellt i högre grad "Budgeten påverkas inte" och i lägre grad "Vet ej", vilket även gäller för samtliga andra alternativ. Det visar att ett sakligt svar på sätt och vis reducerar osäkerhet och gav i detta fall respondenterna en viss orientering.

Figur 22 visar ett liknande resultat, men här är det tre alternativ som är relevanta: "GMO bör regleras hårdare", "EU:s regler skyddar tillräckligt" och "Vet ej". I samtliga fall, förutom typ B, var EU-alternativet något större än "GMO bör regleras hårdare". I typ B var situationen tvärt om, vilket återspeglar den brist på information som visuella varningar utan ytterligare förklaring kan ge upphov till. "Vet ej" var det vanligast angivna alternativet, förutom i typ C-bemötande. Precis som i inlägget om Nato är "Vet ej" i typ C-bemötande lägre. Faktum är att det är lägre än EU-alternativet. Detta indikerar att i frågor där mottagaren inte har ingående sakkunskap – vilket är utgångspunkten i GMO-frågan – spelar saklig information en ännu större roll än i frågor som är tydligt politiserade.

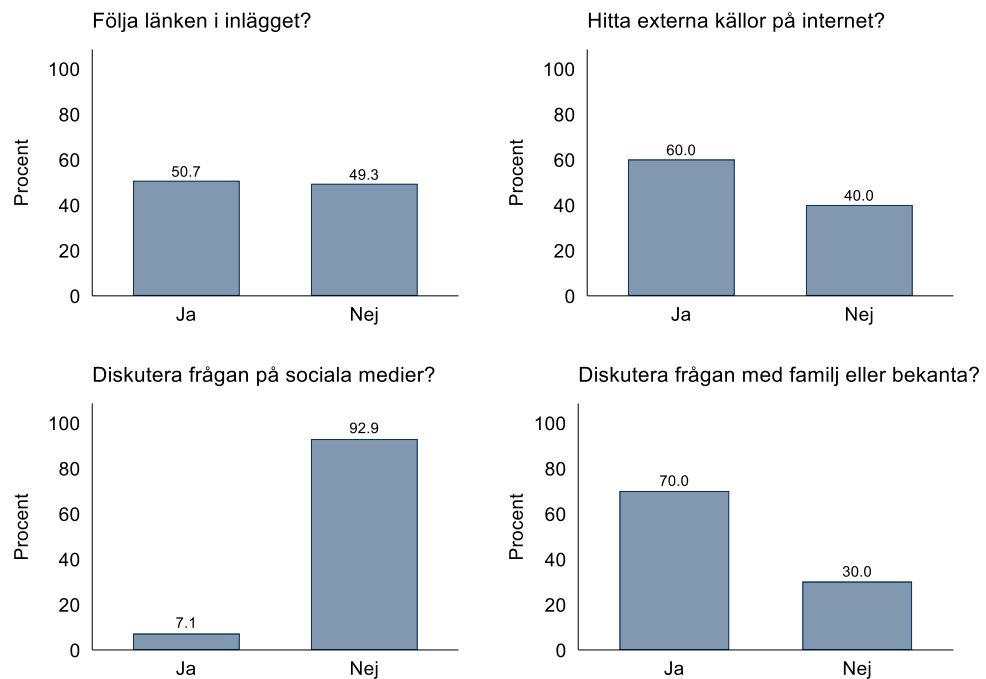
Figur 21. Efter att ha tagit del av granskningen, tror du att... [Nato]

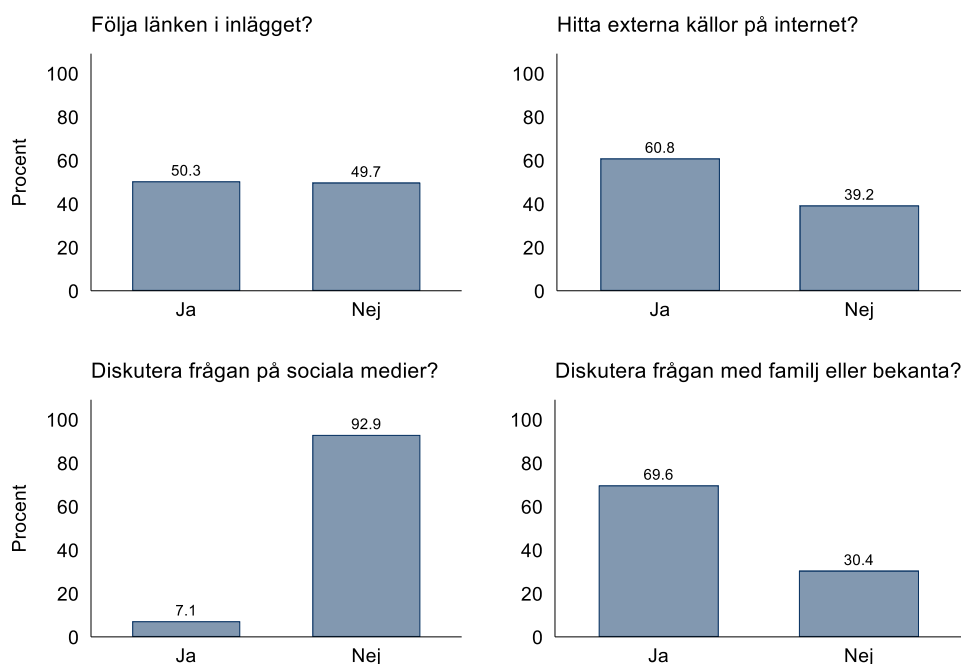
Figur 22. Efter att ha tagit del av granskningen, tror du att... [GMO]

4.3.3 Handlingsalternativ för individen

I likhet med de ursprungliga inläggen ställdes i enkäten en fråga om hur respondenterna skulle hantera potentiellt vilseledande eller falsk information kopplad till en granskning. Många svarande att de inte visste hur de skulle tolka frågan eller om den granskande organisationen var legitim.. Som det visas i figur 23 och 24, är strukturen på svaren nästan identisk med de tidigare, d.v.s. att diskutera på sociala medier ses inte som något alternativ. Snarare svarar respondenterna att de skulle söka extern information eller diskutera med familjen eller bekanta. En skillnad från den tidigare frågan är att ett något högre antal har angivit att de skulle följa länken i rättelsen. Detta kan tolkas som att människor är beredda att ta in information genom dylik rättelse, vilket är positivt.

Figur 23. Om du upplever granskningen [Nato] som mindre trovärdig: Skulle du då undersöka innehållet närmare genom att...

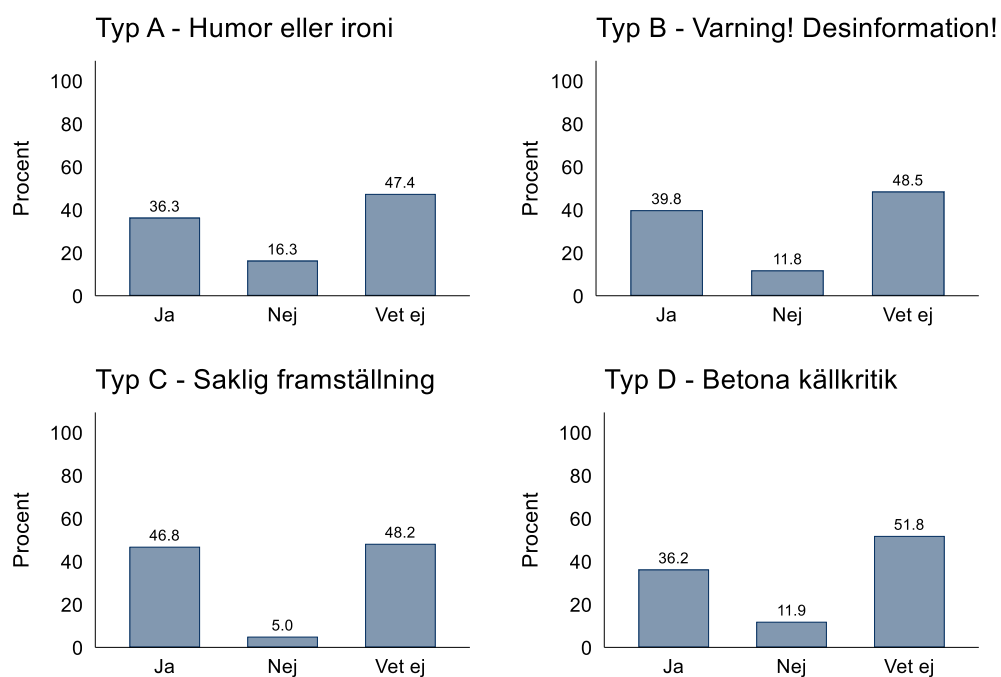

Källa: FOI/SCB 2020.

Figur 24. Om du upplever granskningen [GMO] som mindre trovärdig: Skulle du då undersöka innehållet närmare genom att...

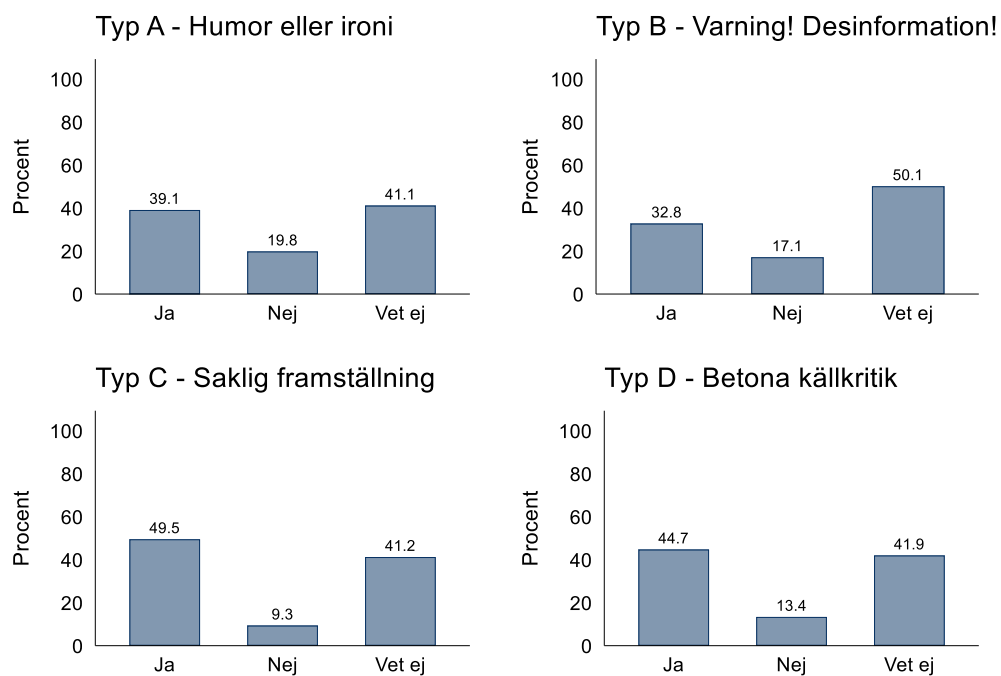
4.3.4 Acceptans för rättelserna

Den sista frågan som ställdes gällande rättelserna var ifall respondenterna accepterade dem som giltiga eller inte. Även här inkluderades ett vet ej-alternativ för att inte tvinga fram ett svar. Svarsfrekvenserna framgår av figur 25 och 26. Utöver att ca. 40 % av de svarande ställer sig positiva till rättelsen syns tydliga skillnader, dels mellan typ C-granskning i relation till övriga och dels mellan fallen Natosamverkan och GMO. I det senare fallet uppvisar även typ D-rättelsen en acceptansnivå som motsvarar typ C. Genomgående svara mellan 40-50 % av respondenterna att de inte vet eller inte vill svara. Tabell 8 nedan visar att endast skillnaden mellan ja och nej är statistiskt säkerställd för typ C-rättelsen i Natofallet. Gällande GMO är inget enskilt svar signifikant men typ C och D skiljer sig från typ A och B.

Källa: FOI/SCB 2020.

Figur 25. Accepterar du granskningens giltighet? [Nato]

Källa: FOI/SCB 2020.

Figur 26. Accepterar du granskningens giltighet? [GMO]

Tabell 7. Acceptans av rättelsen hos respondernterna

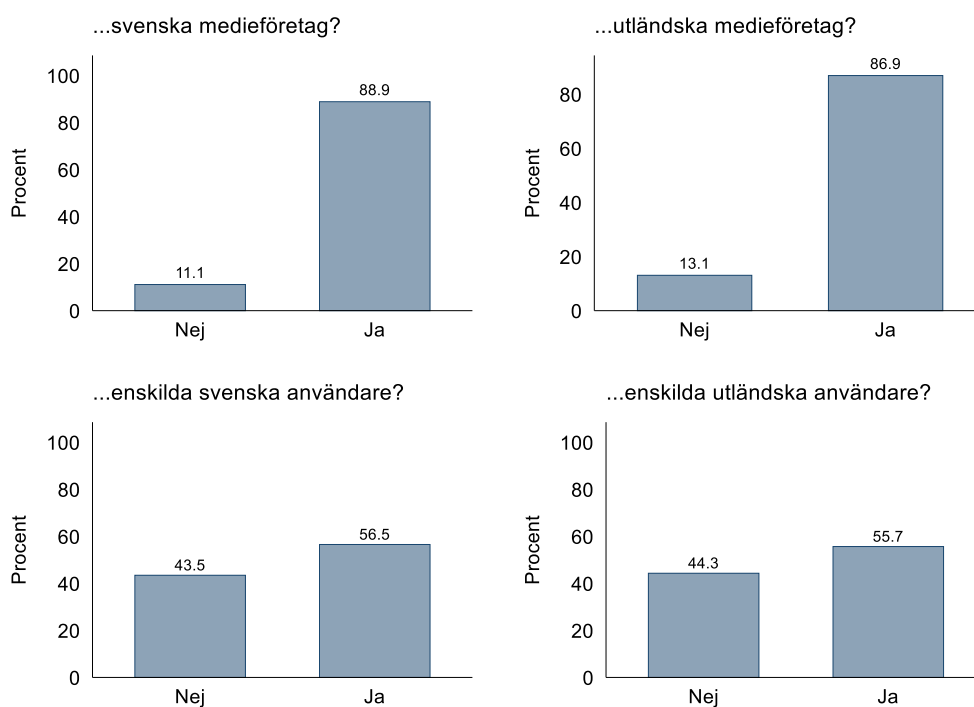
	Typ av rättelse	Antal	Genomsnitt (J=1; N=2)	Std.fel	[95% konf. intervall]	
Nato	Typ A	171	1.31	0.04	1.24	1.38
	Typ B	167	1.23	0.03	1.16	1.29
	Typ C	146	1.11	0.03	1.06	1.17
	Typ D	178	1.25	0.03	1.19	1.32
GMO	Typ A	167	1.32	0.04	1.25	1.39
	Typ B	146	1.32	0.04	1.24	1.39
	Typ C	178	1.17	0.03	1.12	1.23
	Typ D	171	1.25	0.03	1.18	1.31

Anm.: Värden närmare 1 betyder att fler svarat "ja". I tabellen ovan bortses från "Vet ej" alternativen för att tydliggöra skillnaden i acceptans mellan de olika typerna av rättelser.

4.3.5 Acceptans för statligt ingripande inom ramen för det psykologiska försvaret

Det är i allmänhet svårt för individer att avgöra vad det psykologiska försvaret kan komma att användas till. I enkätundersökningen fick respondenterna, som visats ovan, ta del av olika typer av bemötande av vad som kunde antas vara felaktig eller vilseledande information. Att gå ut med rättelser mot enskilda konton, som exemplifierades i enkäten, är inte något som normalt kännetecknar svenska myndigheters agerande, oavsett om det gäller det psykologiska försvaret eller inte. Ur ett principiellt perspektiv är det ändå intressant att undersöka vilka befogenheter som befolkningen är beredd att tillskriva svenska myndigheter. För att undersöka detta, vilket ytterst är en fråga om politisk legitimitet,¹⁶ ställdes frågan, om respondenterna ansåg det vara acceptabelt om svenska myndigheter under fredstid gick ut med rättelser av det som uppfattades som falska nyheter eller desinformation. I frågan gjordes en åtskillnad dels mellan svenska och utländska aktörer och dels mellan medieföretag och enskilda individer. Resultaten visar att respondenterna tillskriver det psykologiska försvaret omfattande legitimitet, särskilt gällande censur av medieföretag. Detta kan anses vara något uppseendeväckande eftersom det strider mot både den grundlagsskyddade yttrandefriheten och pressfriheten. Som det framgår av figur 28, är respondenterna mycket tydliga gällande medieföretagmen mindre tydliga gällande enskilda individer. Ändå uppger cirka hälften av de svarande att de anser att det är rimligt att ingripa mot enskilda svenska användare på sociala medier i kampen mot desinformation. I det avslutande kapitlet diskuteras dessa resultat fortsättningsvis.

¹⁶ Se Peter (2017) för en diskussion om detta begrepp.

Figur 28. Tycker du att myndigheter i fredstid bör arbeta med att korrigera "falska" nyheter och desinformation publicerade av...

Tabell 8. Svarsfrekvenser och procentandelar för acceptans för myndighetskorrigeringar

Svenska medieföretag		Antal	Procent
Nej		140	11.1
Ja		1122	88.9
Total		1262	100.0
Utländska medieföretag			
Nej		156	13.2
Ja		1030	86.8
Total		1186	100.0
Enskilda svenska användare på blogg eller sociala medier			
Nej		454	43.5
Ja		590	56.5
Total		1044	100.0
Enskilda utländska användare på blogg eller sociala medier			
Nej		459	44.4
Ja		576	55.6
Total		1035	100.0

5 Diskussion

För att bättre kunna avgöra vilka grupper i den svenska befolkningen som löper störst risk att påverkas av främmande makt, och hur dessa delar av befolkningen skulle reagera på vissa motåtgärder, började projektet *Mythbusting i en ding ding värld?* att utforma en enkätstudie under våren 2019. Utgångspunkten i arbetet var att skapa ett mätinstrument som möjliggjorde jämförelser med tidigare studier på området. Främst rör detta forskning vid FOI som tidigare har fokuserat på liknande frågor (Wedebbrand 2019) och amerikansk forskning som har studerat hur människor reagerar på olika typer av korrigeringar av vilseledande information på sociala medier (se t.ex. Ecker m.fl. 2022; Ecker, Lewandowsky, och Chadwick 2020; Vraga och Bode 2017; Wood och Porter 2019).

Delar av denna enkäts resultat presenteras i föreliggande rapport. Den presenterar allmänhetens syn på psykologiskt försvar och informationspåverkan. Den innehåller även ett test av fyra olika metoder att bemöta falsk eller vilseledande information. Metoderna som använts är trubbiga eftersom ingen verklig dialog kan föras med de svarande. Ändå ger dylik forskning viss riktning till hur allmänheten ser på motåtgärder mot desinformation. Detta är ytterst relevant i en tid som karaktäriseras av påverkanskampanjer och omfattande spridning av vilseledande information.

Resultaten tyder på vissa tendenser när det gäller synen på myndigheters kommunikation. Individer tenderar att möta informationsinsatser från myndigheter med skepsis om de uppfattar att interventionen:

- överdriver hotbilden
- stämplar innehåll som i sig inte är entydigt falskt som desinformation
- inte är saklig
- är överdrivet förenklande eller komplicerande.

Om dessa hypoteser visar sig hålla även i framtida forskning kan de utvecklas och ge vägledning till myndigheternas kommunikationsarbete.

På frågorna om bemötande svarade allmänheten med stor tilltro till svenska myndigheters kapacitet och förmåga. Det psykologiska försvaret ansågs legitimt kunna utöva sin verksamhet även i fredstid, vilket inte alltid har varit självklart. Den tidigare Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar hade t.ex. endast en liten organisation, som var tänkt att skalas upp ordentligt i det fall att höjd beredskap infördes (Tubin 2003). Allmänhetens uppfattning omfattade i föreliggande studie även åtgärder som skulle bryta mot pressfriheten och innebära censur av medieföretag och kanske till och med enskilda medborgare (se figur 28). Hälften av de svarande förordade att det psykologiska försvaret skulle ha dylika befogenheter gällande enskilda. En stor majoritet ansåg att det var tillbörligt att censurera medieföretag. Eftersom det kan antas att de flesta medborgare inte har grundlagen i färskt minne bör detta inte tolkas som att svenskarna hyser auktoritära åsikter, utan snarare att när frågor ställs om vad som kan anses vara legitimt svarar de allra flesta inom ramen för de ställda frågorna, i detta fall att staten kan gå väldigt långt innan den bryter det underförstådda politiska kontraktet som vår samhällsordning bygger på. Inte desto mindre är det anmärkningsvärda resultat.

Ur ett informationspåverkansperspektiv är den höga tilltro som svenskar har för myndigheter både en tillgång och en risk. En motståndare kan mycket väl tänkas ikläda sig en myndighetsdräkt och utnyttja den höga tilltron. Myndigheterna skulle också kunna utnyttja det höga förtroendet som medborgarna har för dessa. Därför är det viktigt med preventiva åtgärder, en ökad medvetenhet om att informationspåverkan pågår och utbildning i källkritik, inte minst avseende sociala medier.

Enkätstudiens resultat visade att medborgare föredrar myndighetskommunikation som är saklig och korrekt framför sådan som använder sig av satir eller krigstidsliknande stämplat med ”Varning! Desinformation!”. Saklig information kan reducera osäkerhet kring sakförhållanden, särskilt när det gäller frågor där kunskapen är låg. Resultaten från enkäten

visade att ett sakligt bemötande av falsk eller vilseledande information kan öka mottagarens uppmärksamhet på en given informationsmängd.

Det är fortsatt viktigt att myndigheter inte använder sitt förtroendekapital på fel sätt. Det höga förtroende som svenskar hyser till myndigheternas korrekta handlande utgår från att de inte suddar ut gränserna mellan myndighetskommunikation och andra former av kommunikation, till exempel reklam, direkt konversation mellan två jämbördiga parter eller skämt. Myndigheterna har ett uppdrag att kommunicera sakligt och opartiskt. När det gäller bemötande av falsk eller vilseledande information är detta en stor utmaning eftersom eventuellt missvisande handlingar måste identifieras, analyseras och bemötas inom en tidsrymd som blir kortare och kortare i takt med att bl a sociala medier får en ökad social betydelse.

Föreliggande undersökning visar på en metod att studera effektiviteten av bemötandestrategier. Den är som tidigare sagts trubbig i sin brist på interaktion med forskningspersonerna. Vinsten är naturligtvis att det är möjligt att dra åtminstone hypotetiska slutsatser på befolkningsnivå. Andra, mer ingående och interaktiva metoder, behövs likväl i forskningen om påverkan, desinformation och vilseledning.

Framtida forskning kan gå vidare i det spår som denna rapport har stakat ut. Det är viktigt eftersom påverkanskampanjer och vilseledning knappast kommer att avta i framtiden och det inte går att utesluta att svenska myndigheter, eller deras kommunikatörer, kommer att behöva bemöta vilseledande uppgifter direkt på sociala medier. Kan ytterligare bemötandetyper fogas till dem som testats här och hur effektiva är de? Forskare behöver också studera hur människor hanterar olika typer av vilseledande information, hur människor kan falla ner i internetforumens kaninhål och radikaliseras på ett sätt som gör det svårt att återgå till en tidigare föreställningsvärld. Forskare behöver en infrastruktur för att utföra realtidsexperiment för att förstå relationen mellan användares uttryckta behov i relation till deras faktiska beteende, exempelvis på sociala medier. Forskare behöver också undersöka hur olika målgrupper påverkas och hur de mest sårbara kan få hjälp att hantera den ökande mängden falsk och/eller vilseledande information som användare av sociala medier möter, i många fall dagligen. Till sist behövs mer kunskap om det antagonistiska perspektivet, vilka målsättningar och metoder karaktäriserar olika aktörer som vill påverka Sverige, den svenska befolkningen eller svenska intressen? Hur arbetar dessa aktörer för att undgå att upptäckas? Vilka existerande fall har uppdagats och vad kan vi lära av dessa? Det är viktiga lärdomar för en framtid som i allt större utsträckning kataktäriseras av en osäker informationsmiljö.

6 Referenser

- Amazeen, Michelle A., Emily Thorson, Ashley Muddiman, och Lucas Graves. 2018. "Correcting Political and Consumer Misperceptions: The Effectiveness and Effects of Rating Scale Versus Contextual Correction Formats". *Journalism & Mass Communication Quarterly* 95(1): 28–48.
- Badawy, Adam, Aseel Addawood, Kristina Lerman, och Emilio Ferrara. 2019. "Characterizing the 2016 Russian IRA influence campaign". *Social network analysis and mining* 9(1): 1–11.
- Bay, Sebastian. 2021. *Social Media Election Cybersecurity?* (DEF CON 29 Voting Village). <https://www.youtube.com/watch?v=OWY9EC6jaNg> (22 februari 2022).
- Bennett, W. Lance, och Steven Livingston. 2018. "The disinformation order: Disruptive communication and the decline of democratic institutions". *European Journal of Communication* 33(2): 122–39.
- , red. 2020. *The Disinformation Age: Politics, Technology, and Disruptive Communication in the United States*. 1:a uppl. Cambridge University Press.
- Bjola, Corneliu. 2018. "The Ethics of Countering Digital Propaganda". *Ethics & International Affairs* 32(3): 305–15.
- Deverell, Edward. 2019. "Att identifiera och motstå informationspåverkan: En jämförande studie av hur de nordiska länderna organiserar arbete". *Kungl Krigsvetenskapsakademiens Handlingar och Tidskrift* 223(1): 31–54.
- Ecker, Ullrich K. H. m.fl. 2022. "The Psychological Drivers of Misinformation Belief and Its Resistance to Correction". *Nature Reviews Psychology* 1(1): 13–29.
- Ecker, Ullrich K. H., Stephan Lewandowsky, och Matthew Chadwick. 2020. "Can corrections spread misinformation to new audiences? Testing for the elusive familiarity backfire effect". *Cognitive Research: Principles and Implications* 5(1): 41.
- Ecker, Ullrich K. H., Ziggy O'Reilly, Jesse S. Reid, och Ee Pin Chang. 2019. "The Effectiveness of Short-Format Refutational Fact-Checks". *British Journal of Psychology* 111(1): 36–54.
- Elonheimo, Tuukka. 2021. "Comprehensive Security Approach in Response to Russian Hybrid Warfare". *Strategic Studies Quarterly: SSQ* 15(3): 113–37.
- European Commission. 2018. *Tackling Online Disinformation: A European Approach*. Brussels: European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions.
- . 2020. *EU Security Union Strategy*. Brussels: European Union. COM(2020) 605 final.
- Försvarsmakten. 2021. *Försvarsmaktens Strategiska Inriktning 2021-2030*. Stockholm: Försvarsmakten. FM2021-7333:1. <https://www.forsvarsmakten.se/siteassets/4-om-myndigheten/vart-uppdrag/fmsi-2021-bilaga1.pdf> (03 december 2021).
- Försvarsmakten och MSB. 2021. *Handlingskraft: Handlingsplan för att främja och utveckla en sammanhängande planering för totalförsvaret 2021-2025*. Stockholm: Försvarsmakten; Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. FM2021-17683:2, MSB2020-16261-3. <https://www.msb.se/contentassets/323649d6eb8440f7abbd421fc0874094/handlingskraft.pdf> (03 december 2021).

- Ganesh, Bharath, och Jonathan Bright. 2020. "Countering Extremists on Social Media: Challenges for Strategic Communication and Content Moderation". *Policy and internet* 12(1): 6–19.
- Gradoń, Kacper T m.fl. 2021. "Countering Misinformation: A Multidisciplinary Approach". *Big Data & Society* 8(1): 20539517211013850.
- Grönlund, K., och M. Setälä. 2012. "In Honest Officials We Trust: Institutional Confidence in Europe". *The American Review of Public Administration* 42(5): 523–42.
- Gustavsson, Gina. 2021. "Allt som stör Sverige bilden är inte informationspåverkan". *Dagens Nyheter*. <https://www.dn.se/ledare/gina-gustavsson-allt-som-stor-sverige-bilden-ar-inte-informationspaverkan/> (24 februari 2021).
- Helberger, Natali. 2020. "The Political Power of Platforms: How Current Attempts to Regulate Misinformation Amplify Opinion Power". *Digital journalism* 8(6): 842–54.
- Hollis, Duncan, och J.D. Ohlin, red. 2021. *Defending Democracies*. United Kingdom: Oxford University Press.
- Jang, Jeong-woo, Eun-Ju Lee, och Soo Yun Shin. 2019. "What Debunking of Misinformation Does and Doesn't". *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking* 22(6): 423–27.
- Jones, Andrew C. 2018. "The Necessity of Satire in Media Literacy: Stephen Colbert's Use of Sophistic and Socratic Irony". *Baltic Journal of Law & Politics* 11(1): 187–207.
- Law Library of Congress (U.S.). 2019. *Initiatives to Counter Fake News in Selected Countries*. Washington D.C.: The Law Library of Congress, Global Legal Research Directorate. <https://www.loc.gov/item/2019668145/> (17 februari 2022).
- Lewandowsky, Stephan m.fl. 2012. "Misinformation and Its Correction: Continued Influence and Successful Debiasing". *Psychological Science in the Public Interest* 13(3): 106–31.
- Lindberg, Anders. 2021. "Ledsen, Anders Tegnell, nu tänker alla bli galna". *Aftonbladet.se*. <https://www.aftonbladet.se/a/86ERBA> (24 februari 2021).
- Lindberg, Anders, Johan Wiktorin, Amanda Wollstand, och Patrik Oksanen. "Staten kommer inte säga vad du ska tycka". *Aftonbladet.se*. <https://www.aftonbladet.se/a/EpjAQP> (24 februari 2021).
- Michelsen, Nicholas och Thomas Colley. 2019. "The field of Strategic Communications Professionals: a new research agenda for International Security". *European Journal of International Security* 4(1): 61–78.
- Nothhaft, Howard, Kelly Page Werder, Dejan Verčič, och Ansgar Zerfass. 2018. "Strategic Communication: Reflections on an Elusive Concept". *International Journal of Strategic Communication* 12(4): 352–66.
- Nygren, Thomas, Fredrik Brounéus, och Göran Svensson. 2019. "Diversity and Credibility in Young People's News Feeds: A Foundation for Teaching and Learning Citizenship in a Digital Era". *JSSE – Journal of Social Science Education*. <http://www.jsse.org/index.php/jsse/article/view/917> (07 oktober 2019).
- Pennycook, Gordon, Adam Bear, Evan T. Collins, och David G. Rand. 2020. "The Implied Truth Effect: Attaching Warnings to a Subset of Fake News Headlines Increases Perceived Accuracy of Headlines Without Warnings". *Management Science* 66(11): 4944–57.

- Pennycook, Gordon, och David G. Rand. 2020. "Who falls for fake news? The roles of bullshit receptivity, overclaiming, familiarity, and analytic thinking". *Journal of personality* 88(2): 185–200.
- Peter, Fabienne. 2017. "Political Legitimacy". I *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, red. Edward N. Zalta. Metaphysics Research Lab, Stanford University. <https://plato.stanford.edu/archives/sum2017/entries/legitimacy/> (11 maj 2021).
- Riksdagen. 2021. *Inrättande av Myndigheten för psykologiskt försvar*. Stockholm: Riksdagen. Kommittédirektiv 2021:20.
- Robinson, Linda m.fl. 2019. *The Growing Need to Focus on Modern Political Warfare*: RAND Corporation. RB-10071-A (2019). https://www.rand.org/pubs/research_briefs/RB10071.html (28 januari 2020).
- Roloff, Ralf, och Pál Dunay. 2018. "The Age of Post-Truth: State Influence and Strategic Communication – Contemporary Security Challenges on Europe's Eastern Flank". *Connections : The Quarterly Journal* 17(2): 19–38.
- Shen, Cuihua m.fl. 2019. "Fake Images: The Effects of Source, Intermediary, and Digital Media Literacy on Contextual Assessment of Image Credibility Online". *New Media & Society* 21(2): 438–63.
- Svenonius, Ola. 2021. "Det psykologiska försvarets legitimitet i opinionen: Var går gränsen?" *Kungl Krigsvetenskapsakademiens Handlingar och Tidskrift* 225(4): 87-109.
- Tubin, Eino. 2003. *Förfäras ej. 50 år med det psykologiska försvaret – en biografi om en svensk myndighet*. Stockholm: Styrelsen för Psykologiskt Försvar.
- Tully, Melissa, Emily K. Vraga, och Leticia Bode. 2019. "Designing and Testing News Literacy Messages for Social Media". *Mass Communication and Society* 0(0): 1–25.
- Vraga, Emily K., och Leticia Bode. 2017. "Using Expert Sources to Correct Health Misinformation in Social Media": *Science Communication*. <https://journals.sagepub.com/eprint/QVyrve89b3HeGmwMSY9/full> (01 oktober 2019).
- Vraga, Emily K., Sojung Claire Kim, och John Cook. 2019. "Testing Logic-based and Humor-based Corrections for Science, Health, and Political Misinformation on Social Media". *Journal of Broadcasting & Electronic Media* 63(3): 393–414.
- Wedebrand, Christoffer. 2019. *Allmänheten och totalförsvaret: resultat från en enkät utskickad hösten 2018*. Stockholm: FOI Totalförsvarets Forskningsinstitut. FOI-R--4771--SE. <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--4771--SE>.
- Wedebrand, Christoffer, och Daniel K. Jonsson. 2021. *Försvarsvilja i teori och praktik. Om försvarsviljans betydelse*. Stockholm: FOI Totalförsvarets Forskningsinstitut. FOI-R--5155--SE. <https://foi.se/rest-api/report/FOI-R--5155--SE>.
- Werder, Kelly Page, Howard Nothhaft, Dejan Verčič, och Ansgar Zerfass. 2018. "Strategic Communication as an Emerging Interdisciplinary Paradigm". *International Journal of Strategic Communication* 12(4): 333–51.
- Winther, Pontus. 2016. *Yttrandefrihetsgrundlagen och möjligheterna att möta påverkanskampanjer från främmande makt*. Stockholm: Försvarshögskolan/CATS. Delrapport 2 (2016) på uppdrag av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.
- Wood, Thomas, och Ethan Porter. 2019. "The Elusive Backfire Effect: Mass Attitudes' Steadfast Factual Adherence". *Political Behavior* 41(1): 135–63.
- Wärneryd, Bo. 1993. *Att fråga: om frågekonstruktion vid intervjuundersökningar och postenkäter*. 5:e uppl. Stockholm: Statistiska Centralbyrån.

